

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Adroddiad i:	Pwyllgor Gwaith
Dyddiad:	22 Mawrth, 2021
Pwnc / Testun:	Ei gwneud yn bosib i Gyngor Sir Ynys Môn esblygu i fod yn sefydliad carbon niwtral erbyn 2030 - gan ddarparu Rhaglen Newid Hinsawdd gorfforaethol newydd.
Deilydd(ion) Portffolio:	Y Cyngorydd Richard Dew (Aelod Portffolio ar gyfer Cynllunio a Gwarchod y Cyhoedd)
Pennaeth Gwasanaeth / Cyfarwyddwr:	Dylan Williams, Dirprwy Brif Weithredwr
Awdur yr Adroddiad:	Dylan Williams, Dirprwy Brif Weithredwr
Aelodau Lleol:	Holl Aelodau etholedig

A – Argymhelliad / Argymhellion a rheswm / rhesymau	
1.0	Cyflwyniad
1.1	Yn unfrydol cyhoeddodd Cyngor Sir Ynys Môn (“yr awdurdod”) argyfwng hinsawdd yn y Cyngor Llawn ar 8 Medi 2020, gan ymrwymo'r awdurdod i fod yn garbon niwtral erbyn 2030.
1.2	Mae angen deall yn well raddfa'r newid trawsnewidiol sydd ei angen, a sut y gellir cyflawni hyn (trwy gyfuniad o weithgarwch, gwell ymwybyddiaeth a newid ymddygiad, a hynny'n gorfforaethol ac yn y gwasanaethau).
1.3	Mae sawl strategaeth genedlaethol a rhanbarthol wedi'u drafftio ers hynny i ymateb i'r heriau i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr. Er bod yr awdurdod wedi ymrwymo'n llwyr i barhau i ddwyn i mewn yr holl bartneriaid, ar bob lefel, a chydweithio â nhw, cydnabyddir hefyd mai'n lleol y bydd yr holl waith cyflenwi. Mae'r awdurdod wedi ymrwymo i roi arweinyddiaeth leol ar yr Ynys, ac i weithredu'n gorfforaethol i gyflawni newidiadau pendant fel bod modd pontio'n effeithiol i fod yn sefydliad carbon niwtral. Er bod rhai penderfyniadau a chamau gweithredu o fewn rheolaeth yr awdurdod, bydd angen cymorth Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y Deyrnas Unedig ar gyfer rhai eraill ac adnoddau ychwanegol i'w cydlynu, eu datblygu a'u cyflawni. Er gwaethaf yr heriau a'r ansicrwydd parhaus, mae angen achub ar y cyfle i greu effeithiau cadarnhaol, parhaus a newid.
2.0	Cyd-destun
2.1	Newid yn yr hinsawdd yw'r her sy'n ein diffinio'n fyd-eang yn y dyddiau sydd ohoni. Mae'n fater sy'n mynd y tu hwnt i ffiniau gwleidyddol a chymdeithasol ac, yn aml, ar aelodau mwyaf bregus y cymunedau y mae hyn yn cael yr effaith fwyaf. Mae datgarboneiddio'n cynnig cyfleoedd enfawr i greu economi sy'n fywiog ac yn gymdeithasol gyfiawn. Crynhoir y ddeddfwriaeth a'r polisiau allweddol yn <u>Atodiad A</u> .

2.2 Gyda'i gilydd mae Deddf Newid Hinsawdd y DU (2008), Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn darparu'r fframwaith cyfreithiol ar gyfer gweithredu ar newid hinsawdd a rheolaeth gynaliadwy o adnoddau naturiol Cymru, gyda phob un yn cael ei thanategu gan strategaethau a fframweithiau. Gyda'i gilydd maent yn rhoi Cymru fel economi carbon isel ac amgylcheddol gynaliadwy, yn barod i addasu i effeithiau newid hinsawdd ac i liniaru effeithiau bioamrywiaeth.

Yr uchelgais i Gymru yn cynnwys nod o sector cyhoeddus carbon niwtral erbyn 2030. Er mwyn cyflawni'r nod hwnnw, mae Llywodraeth Cymru o blaid gweithredu fel 'tîm Cymru' gydag arweinyddiaeth, cydweithrediad ac ymgysylltiad gwleidyddol cryf o du'r llywodraeth, yn genedlaethol ac yn lleol, gan weithredu'n gyson a chadarn.

2.3 Cydnabyddir bod llywodraeth leol yn sylfaenol i gyflenwi datgarboneiddio, yn enwedig wrth roi arweinyddiaeth yn lleol a hyrwyddo atebion cynaliadwy, uchelgeisiol a newid ymddygiad. Mae cyfleoedd cyllido (grantiau a benthyciadau) sylweddol eisoes ar gael i fwrw ymlaen gyda chynlluniau a rhaglenni newid yn yr hinsawdd a datgarboneiddio, gyda chynnydd yn debygol dros y blynyddoedd i ddod. Bydd yn hanfodol cael cynllun clir, dull corfforaethol, gwaelodlin gynhwysfawr, trefniadau monitro cadarn, gallu ychwanegol pwrpasol, a rolau a chyfrifoldebau diffiniedig i geisio manteisio i'r eithaf ac atgyfnerthu gwaith cyfredol i drosglwyddo i fod yn garbon niwtral erbyn 2030.

2.4 Mae llywodraethau lleol ledled Cymru hefyd yn cydnabod y bydd gweithio gyda'n gilydd i rannu arbenigedd, tystiolaeth ac atebion yn helpu i sicrhau buddsoddiad, yn ogystal â strategaeth a pholisi effeithiol i ddatblygu a chyflwyno'r cyfeiriad cyflymaf a mwyaf cynaliadwy i gyflawni rhwymedigaethau ac uchelgeisiau cyfreithiol i fod yn garbon niwtral erbyn 2030.

3.0 Panel Strategaeth Datgarboneiddio Llywodraeth Leol

3.1 Mae'r Panel Strategaeth Datgarboneiddio Llywodraeth Leol wedi'i sefydlu i helpu i arwain, cefnogi, annog a rhoi trosolwg strategol.

3.2 Panel Cyngor Partneriaeth Cymru gytunodd i sefydlu'r Panel, a hynny ym mis Mehefin 2020, gyda chynrychiolaeth gan brif weithredwyr awdurdodau lleol, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, sefydliadau eraill yn y sector cyhoeddus, Llywodraeth Cymru a chynghorwyr perthnasol. Mae'r Panel yn adrodd i'r Cyngor Partneriaeth sy'n rhoi cyfeiriad gwleidyddol ac arweinyddiaeth i'r gwaith. Cynrychiolir awdurdodau lleol Gogledd Cymru gan Brif Weithredwr Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy.

3.2.1 Mae pob awdurdod lleol wedi ymrwymo i:

- a) Ddeall ei ôl troed carbon, yn unol â chanllawiau ar gyfer adrodd ar allyriadau tŷ gwydr yn y sector cyhoeddus
- b) Cytuno i set o ymrwymadau / addewidion sero net ar gyfer COP26 (y bwriedir ei gynnal yn Glasgow ym mis Tachwedd 2021)
- c) Monitro ei allyriadau carbon, nawr ac yn y dyfodol yn agos ac adrodd arnynt
- ch) Sicrhau bod cynllun gweithredu sero net cadarn, wedi'i seilio ar dystiolaeth yn ei le, fel dogfen fyw, erbyn Mawrth 2021
- e) Gweithio gyda'r Panel Strategaeth Datgarboneiddio newydd

Mae'r Panel a Llywodraeth Cymru yn ddiweddar wedi paratoi trywydd ar gyfer datgarboneiddio ar draws y sector cyhoeddus yng Nghymru sy'n cynnig y meysydd cyffredinol canlynol ar gyfer gweithredu: Adeiladau; Symudedd a Thrafnidiaeth; Defnydd Tir a Chaffael.

4.0 Ôl-troed Carbon yr Awdurdod (Gwaelodlin)

- 4.1 Mae'n hollbwysig deall ôl troed carbon yr awdurdod. Bydd gwaelodlin gorfforaethol cyfredol a chyflawn yn sicrhau y caiff y dull ei yrru gan ddata fel y byddir yn blaenoriaethu meysydd blaenoriaeth ar gyfer ymyrraeth ac yn bwrw ymlaen â'r rhain. Credir bod canllawiau Llywodraeth Cymru yn yr arfaeth, tra bod sawl awdurdod lleol arall eisoes wedi defnyddio methodolegau cydnabyddedig yn eu sefydliadau. Dyma sylfaen yr holl broses drosglwyddo gorfforaethol. Unwaith y bydd gwaelodlin, bydd yn bosibl cyflwyno fframwaith monitro corfforaethol a dangosfwrdd effeithiol. Yna gellir gosod targedau gyda chynllun y cytunwyd arno er mwyn cyflawni a bod yn garbon niwtral a'u hintegreiddio mewn trefniadau cynllunio corfforaethol a rheoli perfformiad ar bob lefel.
- 4.2 Mae Cynllun Cyfredol y Cyngor (2017-2022) yn cydnabod bod *“Gweithio mewn partneriaeth â'n cymunedau i sicrhau eu bod yn gallu ymdopi'n effeithiol â newid a datblygiadau wrth amddiffyn ein hamgylchedd naturiol”*, yn un o dair prif flaenoriaeth. Datblygir hyn trwy *“ddod yn fwy effeithlon o ran ynni a lleihau ein hallyriadau carbon trwy ganolbwyntio ar Ganolfannau Hamdden, Ysgolion a goleuadau stryd”*. Er gwaethaf y cynnydd a wnaed hyd yma, cydnabyddir y bydd angen ymgorffori dull corfforaethol mwy cynhwysfawr ac uchelgeisiol yng Nghynllun nesaf y Cyngor, gyda gwaelodlin yr ôl troed carbon yn dylanwadu arno ac yn ei lywio.
- 4.3 Yn Atodiad B amlinellir yr allyriadau cyfredol y mae'r awdurdod yn eu monitro a'u mesur, a rhai meysydd lle mae angen mwy o waith.

5.0 Y Camau Gweithredu Hyd yn Hyn (Gwaelodlin)

- 5.1 Yn gynnar yn 2020 (cyn y pandemig) gweithiodd Grŵp Tasg a Gorffen swyddogion i baratoi gwaelodlin o gamau gweithredu a gafwyd hyd yn hyn i frwydro yn erbyn newid yn yr hinsawdd a datgarboneiddio (yn uniongyrchol ac yn anuniongyrchol), gyda'r bwriad o lywio cynllun gweithredu drafft. Mae'r gwaelodlin hon (nid yw'n ddiffiniol) i'w gweld yn Atodiad C. Mae Gwasanaethau Unigol wedi bod yn gwneud newidiadau cadarnhaol ac maent yn parhau i'w gwneud. Er gwaethaf hyn, mae'r wybodaeth a gasglwyd yn ddisgrifiadol iawn o ran gweithgaredd, heb unrhyw ddull cyson o bennu, rhagfynegi na meintioli'r effaith ar leihau allyriadau carbon (yn erbyn gwaelodlin ôl troed carbon corfforaethol). Yn ogystal, ar hyn o bryd nid oes unrhyw dargedau lleihau carbon y cytunwyd arnynt yn ffurfiol.
- 5.2 Ers i'r gwaith hwn gychwyn mae sawl arfer gwaith traddodiadol a 'sefyllfa arferol' wedi'u newid er diogelu staff a darparu gwasanaeth (e.e. mae cyfarfodydd rhithwir wedi lleihau'r teithio cyffredinol sy'n gysylltiedig â gwaith, gweithio gartref ac ati). Bellach, mae'n rhaid cydnabod bod y rhain yn rhan o'r gwaelodlin, wedi'u meithrin a'u hymgorffori wrth i ni ddechrau ar y cyfnod adfer ôl-bandemig.

6.0 Arfer Da – Adolygu a Dysgu

- 6.1 Mae amrywiol swyddogion wedi mynd ati i wneud gwaith ymchwil a dysgu i ddylanwadu ar ddull corfforaethol arfaethedig o drosglwyddo i sefydliad carbon niwtral a llywio hyn. Cydnabyddir bod hyn yn ddechrau ar daith gorfforaethol newydd gyda disgwyliadau, polisiâu, canllawiau, llywodraethu, a chyfleoedd posibl yn datblygu i sicrhau y ceir adnoddau cyflenwi a gweithredu ychwanegol.
- 6.2 Yn ogystal â chymryd rhan mewn amrywiol fforymau Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a chenedlaethol, cydweithredu'n rhanbarthol (trwy strwythurau anffurfiol i raddau helaeth), ystyried strwythurau a dulliau gweithredu mewn awdurdodau lleol eraill, adolygu dogfennau a chyhoeddiadau perthnasol, cafwyd gwybodaeth trwy fod mewn sawl cynhadledd rithwir a gweminar diweddar a chymryd rhan ynddynt:
- Newid Hinsawdd Cymdeithas Lywodraeth Leol 2020 (yr 17^{eg} a'r 18^{fed} o Fedi 2020)
  - Bord Gron Rithwir ar Argyfwng Hinsawdd (y 25^{ain} o Fedi 2020)
  - Cynhadledd Cysylltiadau Carbon Isel - Datgarboneiddio Gwres a Thrafnidiaeth (2^{il} o Hydref 2020)
  - Cloi i Mewn Ymddygiad Cadarnhaol a Manteision Gweminar Adferiad Gwyrdd (2^{il} o Hydref 2020)
  - Gweminarau Datganiadau Ardal Gogledd-orllewin Cymru (Cyfoeth Naturiol Cymru) (yr 16^{eg} – y 27^{ain} o Dachwedd 2020)
- 6.3 Crynhoir y dysgu hwn yn Atodiad D, i gynorthwyo'r awdurdod a'i gwneud yn bosib iddo wneud penderfyniad hyddysg ar y ffordd ymlaen.

7.0 Cydlynu, Gallu ac Arbenigedd Corfforaethol

Ar hyn o bryd nid oes gan yr awdurdod arweinydd corfforaethol (na gwleidyddol) pwrpasol ar gyfer newid yn yr hinsawdd. Er bod rhywfaint o arbenigedd ar ddatgarboneiddio o fewn gwasanaethau penodol, mae hyn yn cyd-fynd ag adeiladu a gwella adeiladau. Mae awdurdodau eraill wedi dangos eu hymrwymiad i'r maes thematig hanfodol hwn trwy neilltuo adnoddau pwrpasol. Y gobaith, a'r disgwyl, yw y bydd Llywodraeth Cymru, dros amser, yn cydnabod bod yn rhaid cael gweithgaredd i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd a datgarboneiddio a'i ymgorffori yn setliadau blynyddol awdurdodau lleol. Gan fod amser yn brin, nid oes dewis ond neilltuo cyllid craidd i greu gallu / arbenigedd pwrpasol i arwain ar symud ymlaen a chydlynu camau cychwynnol gwaith datblygu a chyflawni.

Câi hyn ei ddefnyddio i dalu costau cyflogi Uwch-reolwr Rhaglen Newid Hinsawdd gorfforaethol am ddwy flynedd, gyda chyllideb weithredol a gâi ei defnyddio i baratoi gwaelodlin carbon, fframwaith monitro, dangosfwrdd, llunio cynllun gweithredu wedi'i gostio, caffael hyfforddiant ac ati. Byddai'r swyddog pwrpasol hefyd yn cydlynu gweithgareddau traws-wasanaeth, yn cynrychioli'r awdurdod mewn grwpiau a digwyddiadau rhanbarthol a chenedlaethol perthnasol, yn adrodd ar gynnydd, yn dylanwadu ar weithgareddau'r gwasanaeth, yn nodi arfer da, ac yn sicrhau y ceir ymdeimlad o bwrpas, arweinyddiaeth a momentwm.

Ar hyn o bryd nid oes staff yn yr awdurdod i gyflawni'r camau cychwynnol hanfodol hyn.

8.0 Casgliad

- 8.1 Mae tystiolaeth glir bod gwahanol feysydd gwasanaeth yn bwrw ymlaen gyda lluo o weithgareddau, gan ymateb yn gadarnhaol i'r angen i leihau ôl troed carbon yr awdurdod. Er gwaethaf hyn, ar hyn o bryd, nid oes gallu ac arbenigedd corfforaethol pwrpasol i arwain a llywio'r newid trawsnewidiol angenrheidiol i'r sefydliad cyfan sydd ei angen.
- 8.2 Nid oes cynllun gweithredu corfforaethol, dull gweithredu cyson, targedau wedi'u mabwysiadu, gwaelodlin gynhwysfawr na dulliau monitro ac adrodd ffurfiol. Mae disgwyliadau'n cynyddu, a nawr mae angen i'r awdurdod ddangos yr arweinyddiaeth leol fewnol ac allanol angenrheidiol.
- 8.3 Mae'r ymrwymadau y mae pob awdurdod lleol yng Nghymru wedi'u gwneud (trwy'r Panel Strategaeth Datgarboneiddio Llywodraeth Leol) yn gofyn am ymateb ymroddedig a pharhaus. Mae amser, ymdrech ac adnoddau ar draws yr awdurdod eisoes wedi'u trethu, a heb ddull rhaglen bwrpasol, cynllun gweithredu, llywodraethu, ag arbenigedd, mae'n annhebygol y bydd yr awdurdod yn cyflawni ei ymrwymiad i fod yn garbon niwtral erbyn 2030.
- 8.4 Mae amser yn brin ac mae angen cymryd camau cyflym, ystyrlon a phendant.

Argymhellion

1. **Cefnogi a chymeradwyo gwaith datblygu a gweithredu Rhaglen Newid Hinsawdd gorfforaethol newydd fel bod yr awdurdod yn gallu croesi'r bont i fod yn sefydliad carbon niwtral erbyn 2030.**
2. **Cefnogi a chymeradwyo mai'r Dirprwy Brif Weithredwr yw'r Gorchymyn Ffyrdd Ymyl (Uwch Berchennog Cyfrifol).**
3. **Blaenoriaethu adnoddau ar ymrwymadau'r awdurdodau lleol y cytunwyd arnynt yn y Panel Strategaeth Datgarboneiddio Llywodraeth Leol (adran 3.2.1 uchod).**
4. **Cefnogi a chymeradwyo'r defnydd o gronfa gyfyngedig wrth gefn o £400,000 i greu capasiti/arbenigedd penodol i arwain y gwaith o ddatblygu a chydlynu camau cychwynnol datblygu a darparu.**
5. **Cefnogi a chymeradwyo'r broses o recriwtio Rheolwr Rhaglen newid hinsawdd gorfforaethol i arwain ar ddatblygu a chyflawni.**
6. **Cefnogi a chymeradwyo sefydlu Gweithgor Newid yn yr Hinsawdd (gyda chynrychiolaeth wleidyddol) – grŵp cynghori, nad yw'n gwneud penderfyniadau, i wneud argymhellion a cheisiadau.**
7. **Cefnogi a chymeradwyo penodiad 'Hyrwyddwr Newid yn yr Hinsawdd' ar y Pwyllgor Gweithredol.**

B – Pa opsiynau eraill bu I chi ystyried a beth oedd y rhesymau am eu gwrthod ac/neu am ddewis yr opsiwn hwn?
Gwneud Dim - annhebygol o gael yr effaith a dylanwad angenrheidiol
Gweithredu o fewn gweithdrefnau a capasiti presennol - annhebygol o gael yr effaith a dylanwad angenrheidiol

C – Pam fod hwn yn benderfyniad i'r Pwyllgor Gwaith?
Gan ei fod yn gosod cyfeiriad strategol ac yn neilltuo cyllid refeniw ychwanegol

D – A yw'r penderfyniad hwn yn gyson a'r polisi a gymeradwywyd gan y Cyngor llawn?
Mae'r bwriad yn gyson efo Cynllun Strategol y Cyngor (2017 - 2022), ond mae'r angen i weithredu pwysigrwydd ac ymrwymiad y sector gyhoeddus, ymateb yn effeithiol ac amserol wedi newid yn ddiweddar.

DD – A yw'r penderfyniad hwn oddi fewn i'r gyllideb a gymeradwywyd gan y Cyngor?
Nid oes unrhyw ddarpariaeth wedi'i gwneud i ariannu'r gost yn y cyllidebau presennol a bydd angen i'r Pwyllgor Gwaith gytuno i ryddhau'r cyllid o'r arian wrth gefn cyffredinol neu o gronfeydd arian wrth gefn eraill nad oes bellach eu hangen.

E – Effaith ar Genedlaethau'r Dyfodol (os yn berthnasol)		
1	Sut mae'r penderfyniad yma'n effeithio ar ein hanghenion tymor hir fel Ynys	Yn sicrhau bod cydnabyddiaeth ac ymateb gorfforaethol i'r heriau newid hinsawdd (cychwyn taith).
2	A yw hwn yn benderfyniad a ragwelir a fydd yn atal costau / dibyniaethau ar yr Awdurdod i'r dyfodol. Os felly, sut:-	Bwriedir datlbygu rhaglen a fydd angen buddsoddiad ychwanegol, ond a fydd yn creu manteision ac yn arbed costau yn y tymor hir.
3	A ydym wedi bod yn cyd-gweithio â sefydliadau eraill i ddod i'r penderfyniad hwn, os felly, rhwch wybod gyda pwy-	Wedi bod yn ymgysylltu efo Cynghorau eraill, ynghyd a Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a Llywodraeth Cymru.
4	A yw dinasyddion Ynys Môn wedi chwarae'i rhan yn drafftio'r ffordd hon ymlaen? Esboniwch sut:-	Dim mewnbwn oherwydd bod y cynnig i greu rhaglen, dim y cynnwys.
5	Nodwch yr effeithiau mae'r penderfyniad hwn yn ei gael ar yr agenda cydraddoldeb ac iaith Gymraeg	Dim gan fod y cynnig yn golygu recriwtio yn unol â Pholisïau Cydraddoldeb a Iaith Gymraeg y Cyngor

E – Gyda phwy yr ymgynghoroch?		Beth oedd eu sylwadau?
1	Prif-weithredwr / Uwch Dim Rheoli (UDRh) (gorfodol)	Cefnogol
2	Cyllid / Swyddog 151 (gorfodol)	Cefnogol
3	Swyddog Cyfreithiol / Mnitro (gorfodol)	Cefnogol
4	Adnoddau Dynol (AD)	
5	Eiddo	
6	Technoleg Gwybodaeth (TG)	
7	Caffael	
8	Sgriwtini	
9	Aelodau Lleol	

F - Atodiadau:
<p><u>Atodiadau</u></p> <p>Atodiad A. Crynodeb o Ddeddfwriaeth a Pholisïau Newid Hinsawdd Allweddol</p> <p>Atodiad B. Allyriadau a Fesurir ar Hyn o Bryd</p> <p>Atodiad C. Camau Gweithredu Hyd Yma (Gwaelodlin)</p> <p>Atodiad D. Awgrymiadau Arfer Gorau i Fynd i'r Afael â Newid Hinsawdd ac Argymhellion i'w hystyried</p>

FF – Papurau Cefndir (cysylltwch ag awdur yr Adroddiad am ragor o wybodaeth):

Atodiad A

Crynodeb o Ddeddfwriaeth a Pholisiau Newid Hinsawdd Allweddol

Deddf Newid Hinsawdd 2008

Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ddyletswydd ar yr Ysgrifennydd Gwladol i sicrhau fod cyfrif carbon net y Deyrnas Unedig ar gyfer pob uno'r chwe nwy tŷ gwydr Kyoto am y flwyddyn 2050 yn 100% yn is (sero net) na gwaelodlin 1990. Mae gan Gymru darged o ostyngiad o 95% gyda'r nod o gyrraedd sero net.

Dolen:<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27contents>

PARIS2015
UN CLIMATE CHANGE CONFERENCE
COP21·CMP11

Cytundeb Paris

Cytundeb yng Nghonfensiwn Fframwaith y Cenhedloedd Unedig yw'r cytundeb byd-eang, cyffredinol sy'n gyfreithiol rwymol, yn ymdrin â lleddf, addasu a chyllido allyriadau nwyon tŷ gwydr ac fe'i llofnodwyd yn 2016.

Dolen:<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015

Mae'n ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus yng Nghymru feddwl am effaith tymor hir eu penderfyniadau, gweithio gyda phobl a chymunedau ac atal problemau parhaus, megis tlodi, anghyfartaledd a newid hinsawdd.

Dolen:<https://futuregenerations.wales/about-us/future-generations-act>

Datgarboneiddio Sector Cyhoeddus Cymru

Mae gan Lywodraeth Cymru uchelgais i ddatgarboneiddio'r sector cyhoeddus. Cefnogwyd hyn gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru mewn dadl ar ddatgarboneiddio yn y Sector Cyhoeddus ym Mehefin 2017.

Datgarboneiddio yw un o flaenoriaethau cenedlaethol Llywodraeth Cymru ac mae arweinyddiaeth y sector cyhoeddus yn thema allweddol yn y cynllun gweithredu, "Ffyniant i bawb: Cymru garbon isel."

Dolen:

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/201904/decarbonisation-of-the-public-sector-call-for-evidence-2017.pfd>

Deddf Amgylchedd (Cymru) 2016

Fe'i cyflwynwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru a daeth i rym yr 21^{ain} o Fawrth, 2016. Rhydd y ddeddf yn ei lle'r ddeddfwriaeth angenrheidiol i allu cynllunio a rheoli adnoddau naturiol Cymry'n fwy cynaliadwy.

Cynllun Cyngor Sir Ynys Môn 2017-2022

Uchelgais allweddol y Cyngor o'r cynllun yw: "byddwn yn gweithio tuag at Ynys Môn sy'n iach, yn ffynnu ac yn llewyrchus" ac mae'n cynnwys tri phrif amcan:

- Gweld pobl yn gwireddu eu potensial
- Diogelu pobl fregus
- Gwarchod cymunedau a'r amgylchedd ar adegau o newid

DRAFT

Atodiad B

Allryiadau a Fesurir ar Hyn o Bryd

DRAFT

Beth sy'n cael ei fesur ar hyn o bryd ?

Cwmpas	Allyriadau	Perchennog	Beth ydyn ni'n ei fesur, pryd a sut?	Ble mae'n cael ei adrodd?	Sut mae'r data'n cael ei ddefnyddio i lywio'r broses gwneud penderfyniadau?	Proses awtomataidd neu â llaw?	A oes enghreifftiau mewn Cynghorau eraill?	Beth yw'r bylchau?
Cwmpas 1	Nwy, LPG ac Olew ar gyfer gwresogi adeiladau	Eiddo	Cofnod electronig o'r tanwydd a ddefnyddir a gedwir ar gyfer pob adeilad masnachol o filiau. Maent i gyd ar fesurydd ar gyfer nwy o'r prif gyflenwad tra bo'r olew a'r nwy a ddefnyddir yn cael ei gyfrif i raddau helaeth yn seiliedig ar nodiadau danfon. kWh wedyn yn cael ei drosi i tCO2e	Yn fewnol	Defnyddio'r data i ddarganfod a oes tuedd gyffredinol o ran lleihau'r ynni a ddefnyddir ac i benderfynu pa adeiladau i'w blaenoriaethu mewn prosiectau effeithlonrwydd ynni, megis Re: Fit.	Â llaw		
Cwmpas 1	Y tanwydd a ddefnyddir mewn cerbydau fflyd	Fflyd	Y tanwydd a ddefnyddir (disel, LPG, petrol) / milltiroedd. Cyfansymiau blynyddol y tanwydd a ddefnyddir ac sydd ar gael o dderbynebau gwerthu / adroddiadau dosbarthu. Ar gael bob mis hefyd pan anfonir ffigurau i'r adran gyllid ar gyfer codi ar adrannau. Gellir trosi ffigurau i CO2e	Yn fewnol yn y gwasanaeth ac weithiau'n allanol. Mae data ar y fflyd wedi'u hanfon at wasanaeth ynni llywodraeth Cymru fel rhan o brosiect ULEV sydd â'r bwriad o roi adroddiad i ni a fydd, gyda gobaith, yn ein helpu i wneud penderfyniadau yn y dyfodol o ran y fflyd.	Wedi'u ddefnyddio i gyfrifo costau fesul milltir	Â llaw	Ddim yn siŵr, efallai Cyngor Abertawe, a weithredodd fflyd o oddeutu. 40 fan drydan ychydig flynyddoedd yn ôl	
Cwmpas 2	Defnyddio trydan mewn adeiladau	Eiddo	Cofnod electronig o'r trydan a ddefnyddir ar gyfer pob adeilad masnachol sy'n cael ei ddal y gellir ei drosi i tCO2e	Yn fewnol	Defnyddio'r data i ddarganfod a oes tuedd gyffredinol o ran lleihau'r ynni a ddefnyddir ac i benderfynu pa adeiladau i'w blaenoriaethu mewn prosiectau effeithlonrwydd ynni, megis Re: Fit.	Â llaw		
Cwmpas 2	Goleuadau stryd	Priffyrdd	Y trydan a ddefnyddir yn fisol ar gyfer goleuadau stryd o filiau ac allyriadau carbon misol gan PowerData Associates.	Yn fewnol	Caiff y data eu hasesu a'u trafod yn rheolaidd gyda'r Uwch-beiriannydd mewn cyfarfodydd tîm	Â llaw		
Cwmpas 2	Gwefru ceir trydan	Fflyd	Cofnod a gedwir o'r trydan a ddefnyddir yn ymwneud â gwefru cerbydau trydan - gellir ei drosi i tCO2e	Yn fewnol yn y gwasanaeth ac weithiau'n allanol. Mae data ar y fflyd wedi'u hanfon at wasanaeth ynni llywodraeth Cymru fel rhan o brosiect ULEV sydd â'r bwriad o roi adroddiad i ni a fydd, gyda gobaith, yn ein helpu i wneud penderfyniadau yn y dyfodol o ran y fflyd.	Wedi'i ddefnyddio i gyfrifo costau fesul milltir	Â llaw		

Cwmpas 3	Cyflenwad dŵr i adeiladau a dŵr gwastraff a ddaeth yn ôl fel carthffosiaeth	Eiddo	Cofnod a gedwir o'r dŵr a ddefnyddir ar gyfer pob adeilad masnachol y gellir ei drosi i tCO2e. Ceir biliau bob chwe mis ar gyfer mwyafrif y safleoedd.	Yn fewnol	Os bydd cynnydd sylweddol yn yr hyn a gaiff ei ddefnyddio mewn adeilad o un flwyddyn i'r llall, cynhelir ymchwiliad safle lle bo hynny'n bosibl i wirio am ollyngiadau.	Â llaw - proses hynod lafurus	Mae biliau papur yn dal i gael eu derbyn a'u sganio i Civica, sy'n golygu bod yn rhaid chwilio am bob safle â llaw, sy'n waith llafurus ac yn dueddol o fod â chamgymeriad dynol. Yn wahanol i gontractau ynni, nid yw caffael wedi cymryd hyn drosodd a'i roi ar fil electronig cyfunol.
Cwmpas 3	Ailgylchu a gwastraff o adeiladau masnachol	Caffael	Adroddiad blynyddol ar gael gan gontractwr sy'n cyflawni'r gwasanaeth gyda gwastraff mewn kg ar gyfer pob adeilad. Yna gellir trosi hwn i CO2e	Yn fewnol ac allanol			
Cwmpas 3	Gwastraff dinesig	Gwastraff	Cyfanswm tunelledd blynyddol y casgliad wrth ymyl y ffordd, Safleoedd Ailgylchu a sicrhau bod safleoedd ar gael gyda dadansoddiad ar gyfer gwahanol fathau o wastraff / ailgylchu. Gellir ei drosi i tCO2e	Yn fewnol ac yn allanol yn unol â gofynion Llywodraeth Cymru. Rydym yn mewnbynnu'r holl ddata ar Lif Data Gwastraff	Unwaith y bydd y data wedi'i gyflwyno ar WDF, cawn ein ffigurau ailgylchu misol / chwarterol / blynyddol. Rydym yn asesu'r ffigurau chwarterol ac yn nodi lle mae angen i ni wella ar gyfer y chwarter nesaf. Anfonir y data yn fewnol fel dangosydd Perfformiad ac fe'i trafodir ag aelodau etholedig os na chyrhaeddir y targedau.	Mewnbynnir data â llaw	

Beth arall sydd angen ei gynnwys?

Cwmpas	Ffynhonnell	Allyriadau	Perchennog	Sylwadau
Cwmpas 1	Hylosgi Tanwydd	Nwy, LPG ac Olew ar gyfer gwresogi tai cymunedol.	Tai	Ansicr os caiff ei fonitro ar hyn o bryd - Bydd yn ddibwys iawn yn y ffigur cyffredinol.
Cwmpas 2	Trydan wedi'i Brynu	Y trydan a ddefnyddir mewn tai cymunedol.	Tai	Ansicr os caiff ei fonitro ar hyn o bryd - Bydd yn ddibwys iawn yn y ffigur cyffredinol.
Cwmpas 1	Nwyon wedi'u Fflworeiddio	Nwyon wedi'u hoeri yn sgil aerdymheru	Eiddo / TG	Ansicr os caiff ei fonitro ar hyn o bryd - Bydd yn ddibwys iawn yn y ffigur cyffredinol.
Cwmpas 3	Teithio Staff	Cymudo	Pob adran	Ni chaiff ei fonitro ar hyn o bryd
Cwmpas 3	Teithio Staff	Defnyddio cerbydau personol at ddibenion busnes	Fflyd / Pob adran	Ansicr os caiff ei fonitro ar hyn o bryd.
Cwmpas 3	Caffael	Nwyddau a gwasanaethau wedi'u prynu	Pob adran	Ni chaiff ei fonitro ar hyn o bryd. Allyriadau uchel iawn sy'n gysylltiedig â chaffael.
Cwmpas 3	Buddsoddiadau			

ATODIAD C**Gwaelodlin Gweithgaredd Hinsawdd Cyngor Sir Ynys Môn**

TEITL	Cyfnod Gweithredu	Gwasanaeth Arweiniol / Corfforaethol	Trosolwg	Cyflawniadau Diweddar	Ffordd o Gyflawni (Mewnol/ Contract)	Yn adrodd i?
Rhaglen Ynys Ynni	Parhaus	Rheoleiddio a Datblygu Economaidd	<p>Gweledigaeth Rhaglen Ynys Ynni yw creu cyfle unwaith mewn oes ar gyfer swyddi, twf economaidd a ffyniant trwy fanteisio ar nifer o brosiectau trawsnewidiol sy'n rhoi Ynys Môn a'r rhanbarth ehangach ar flaen y gad o ran ynni, gwaith ymchwil a datblygu, cynhyrchu a gwasanaethu carbon isel.</p> <p>Mae'r Rhaglen Ynys Ynni yn cydweithredu â nifer o randdeiliaid allweddol i:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ddenu a dadrisgio buddsoddiad strategol mawr • Dylanwadu ar ddarpar ddatblygwyr • Cefnogi gwaith datblygu pobl a chymunedau cystadleuol • Cefnogi gwaith datblygu busnesau cystadleuol • Cefnogi gwaith datblygu seilwaith cystadleuol • Gwireddu'r manteision y gall prosiectau mawr eu cael a lliniaru effeithiau andwyol • Gwneud y mwyaf o fanteisiion gwaddol tymor hir	<ul style="list-style-type: none"> • Parhaus	Yn fewnol	Cynllun Cyflenwi Gwasanaeth a Llywodraethu Lefel 2 CSYM

<p>Cynllun Cyflenwi'r Gwasanaeth Rheoleiddio a Datblygu Economaid</p>	<p>2019- 2020</p>	<p>Rheoleiddio a Datblygu Economaid</p>	<p>Gweledigaeth y Gwasanaeth yw 'creu Ynys well i fyw a gweithio ynddi ac i ymweld â hi trwy gryfhau lles cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Ynys Môn a'i chymunedau".</p> <p>Ei nod yw:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rheoli gwaith datblygu a defnyddio tir ac adeiladau i ddatblygu'r economi, cefnogi cymunedau a diogelu'r amgylchedd. • Hyrwyddo a gwarchod amgylchedd byw a gweithio diogel, teg ac iach i breswylwyr a busnesau. • Datblygu'r economi ymwelwyr, annog pobl i fwynhau adnoddau naturiol a rheoli asedau arfordirol yn effeithiol. • Datblygu a darparu gweithgareddau fel bod modd creu swyddi, cael mwy o lewyrch, a chefnogi cymunedau bywiog a gwydn. • Gwneud y mwyaf o fanteision cadarnhaol prosiectau mawr, gan liniaru effeithiau andwyol, er mwyn sicrhau gwaddol cadarnhaol a chynaliadwy. • Darparu cyfleusterau a gweithgareddau hamdden i bobl, o bob oed, fyw eu bywydau mewn ffordd iach. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wrth adeiladu Unedau Busnes Pen-Yr-Orsedd ac ymestyn Canolfan Fusnes Ynys Môn defnyddiwyd technoleg ynni adnewyddadwy gan gynnwys paneli solar ffotofoltäig ar bob uned, mesurau effeithlonrwydd ynni a phwyntiau gwefru cerbydau trydan. • Gwaith ailddatblygu Neuadd y Farchnad, Caergybi wedi'i gwblhau gyda gwaith yn anelu at safonau rhagoriaeth BREEAM; • Prosiect Thematic Eiddo Gwag TRIP (2018/19 a 2019/20 a 2020/21) — rhagweld y bydd 98 o aelwydydd wedi cael cymorth i wella effeithlonrwydd ynni eu cartrefi (cynllun isranbarthol Ynys Môn a Gogledd Gwynedd, CSYM yw'r corff arweiniol) • Gwybodaeth sylfaenol a gasglwyd ar berfformiad ynni canolfannau hamdden yn ystod 2019. 	<p>Yn fewnol</p>	<p>Uwch-dîm Rheoli Rheoleiddio a Datblygu Economaid</p>
---	-----------------------	---	---	---	------------------	---

				<ul style="list-style-type: none"> • Wedi gosod goleuadau LED ar draws yr holl ganolfannau hamdden i wella effeithlonrwydd ynni (mae rhagor o waith gwella effeithlonrwydd ynni yn digwydd ym mis Mawrth-Medi 2020 ac yn cynnwys: Solar Ffotofoltäig, Optimeiddio Bwyleri, Insiwleiddio ac ati.) • Fe wellodd gweithgareddau AHNE ymddygiad pobl tuag at newid yn yr hinsawdd trwy hyrwyddo gwaith glanhau traethau ac ynys heb blastig. • Y Swyddogaeth Gynllunio wedi symud i Bencadlys y Cyngor fel rhan o brosiect Gweithio'n Doethach y Cyngor (yn lleihau'r ynni a ddefnyddir a gwell effeithlonrwydd ac ati). • Gwaith parhaus gan Adran Gwarchod y Cyhoedd - e.e. storio a dosbarthu petroliwm yn ddiogel mewn safleoedd trwyddedig; Archwilio prosesau 		
--	--	--	--	---	--	--

				<p>diwydiannol y mae'n rhaid iddynt fod â Thrwydded Amgylcheddol sy'n rheoli llygredd aer; Cyflenwi Dŵr Preifat - Samplau Statudol; Ymateb Rheoli Plâu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Adolygiad ac asesiad blynyddol o ansawdd aer ar Ynys Môn 		
Cynllun Rheoli Asedau	2020 - 2025	Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo (Adain Eiddo)	<p>Mae'r Cynllun Rheoli Asedau Corfforaethol yn gosod y fframwaith strategol ar gyfer rheoli holl asedau CSYM. Y bwriad yw llywio penderfyniadau yn y dyfodol ynghylch caffael, defnyddio, datblygu a chael gwared ag asedau eiddo i ddiwallu anghenion gweithredol a strategol y sefydliad a'i wahanol feysydd Gwasanaeth. Mae'n ceisio sicrhau y caiff y portffolio o dir ac eiddo ei reoli'n effeithiol fel ei fod yn parhau'n addas at y diben (o fewn y cyfnod cyfredol o gyfyngiadau adnoddau a chyllid).</p> <p>Nod y Cynllun Rheoli Asedau Corfforaethol yw sicrhau bod asedau'n cefnogi gofynion gwasanaeth cyfredol ac yn y dyfodol ac yn fodd i flaenoriaethu penderfyniadau yn y dyfodol ynghylch buddsoddi a rhesymoli.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae nifer o asedau wedi'u trosglwyddo i Gynghorau Tref a Chymuned eu rhedeg, gan warchod darpariaeth gwasanaeth a chreu arbedion refeniw. • Mae sawl ased dros ben gan gynhyrchu arbedion refeniw a derbyniadau cyfalaf gan arwain at bortffolio asedau teneuach. • Yn sgil cwblhau gwaith adnewyddu Stad Wledig Manddaliadau cafwyd tai modern mwy effeithlon o ran ynni ac adeiladau allanol sy'n fwy diogel i'n tenantiaid. • Yn sgil cwblhau'r Prosiect Gweithio Doethach cafwyd gweithlu mwy ystwyth a defnyddiwyd gofod 	Grwpiau mewnol, allanol, gwasanaeth cyhoeddus a chymunedol	Grŵp Tir ac Asedau

			<p>Byddir yn bwrw ymlaen â'r nod trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ymgorffori diwylliant newydd o arloesi sy'n gwneud y defnydd gorau o dechnoleg • Cyflwyno gwasanaethau mewn ffordd sy'n canolbwyntio ar y cwsmer ac sy'n gyson â gwerthoedd ac ymddygiadau craidd CSYM • Ei gwneud yn bosib trawsnewid a chael rhagor o effeithlonrwydd trwy reoli portffolios yn rhagweithiol (wrth sicrhau'r incwm mwyaf posibl) • Rheoli'r stad yn effeithiol • Gwneud y mwyaf o gyfleoedd adfywio a llesiant trwy gaffael a chydweithio effeithiol • Gwarchod yr amgylchedd a lleihau'r niwed cyffredinol iddo. 	<p>ym mhrif adeilad y Cyngor yn fwy effeithlon.</p>		
--	--	--	---	---	--	--

DRAFT

Adnewyddu Adeiladau	2018-i'w gadarnhau	Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo (Adain Eiddo)	<p>Fframwaith ar gyfer gwaith ôl-ffitio cadwraeth ynni yn adeiladau'r sector cyhoeddus yng Nghymru yw Re: fit Cymru. Mae'n fodd i gyrrff cyhoeddus gynnwys nifer o adeiladau a mesurau arbed o fewn un fframwaith contractio perfformiad ynni a gaffaelwyd gan yr OJEU gan ddarparu cynlluniau defnyddio llai o ynni ac ynni amgen sydd â graddfa.</p> <p>Y prif nodau yw:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gwella effeithlonrwydd ynni adeiladau cyhoeddus yr awdurdod yn unol â'r targedau a osodwyd yn y strategaeth effeithlonrwydd ynni (2017-2022) • Lleihau cost rhedeg adeiladau • Lleihau effaith amgylcheddol adeiladau'r awdurdod ar yr amgylchedd trwy leihau allyriadau carbon a thrwy symud i ffwrdd o danwydd ffosil, lle bo hynny'n bosibl. 	<p>Ymhlith y mesurau effeithlonrwydd ynni a gynhaliwyd hyd yma mae:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paneli solar ffotofoltäig wedi'u gosod yn Ysgol Kingsland ac Ysgol Morswyn. • Diweddarwyd Strategaeth Rheoli Busnes yn Swyddfeydd y Cyngor ac Ysgol Uwchradd Bodedern. • Cafodd pibellau eu lagio ar draws nifer o safleoedd. • Unedau rheoli ynni (Savacontrols) wedi'u gosod ar offer oeri mewn ysgolion i leihau ynni. • Goleuadau LED wedi'u gosod yn Llyfrgell Llangefni 	Yn fewnol ac Allanol - Wedi'i reoli gan GSYM ond yn cael ei ddarparu gan y Larkfleet Group.	Grŵp Tir ac Asedau
---------------------	--------------------	---	--	---	---	--------------------

Contract Arlwyo Ysgolion	2020 – 2027	Dysgu	<p>Mae Contract Arlwyo Ysgolion Newydd yn cynnwys gofyniad i gydymffurfio â Deddf Amgylchedd (Cymru) 2016 a'r statws Ynys Ddiblastig.</p> <p>Bydd yr elfennau hyn yn y contract yn cael eu monitro a'u rheoli'n barhaus trwy gydol y contract.</p>		Contract	Uwch-dîm Arweinyddiaeth Gwasanaethau Dysgu
Diogelu rhywogaethau a chynefinoedd	Parhaus	Dysgu	<p>Amryfal brosiectau mewn ysgolion i ddiogelu rhywogaethau a chynefinoedd ac addysgu'r disgyblion ar sut y gall plannu coed a rheoli'r cynefinoedd hyn helpu i frwydro yn erbyn newid yn yr hinsawdd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Mae gan goedwig o'r enw Coed y Felin y tu ôl i Ysgol Syr Thomas Jones dros 11,000 o goed a blannwyd yn 2011 gan ddisgyblion o'r ysgol ac erbyn hyn mae'r safle hwn yn datblygu i fod yn gynefin ar gyfer amryfal anifeiliaid a phryfed. Mae grŵp o ddisgyblion o'r ysgol hon hefyd yn gwirfoddoli bob blwyddyn gydag Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru. 	Yn fewnol	

				<ul style="list-style-type: none"> • Mae gan Ysgol Y Borth ardal bywyd gwyllt sy'n cynnwys pwll mawr o ddŵr a chynllun plannu coed sydd wedi bod yn rhedeg er y deng mlynedd diwethaf ac sydd wedi arwain at gynnydd sylweddol yn nifer y coed ar y safle. • Mae Ysgol Corn Hir wedi cael coed gan Goed Cadw ac wedi creu ardal bywyd gwyllt yng nghae'r ysgol i sicrhau cynefin addas i adar.		
--	--	--	--	---	--	--

DRAFT

Contract Cynnal a Chadw Tiroedd Ysgolion	2019 – 2022	Dysgu	<p>Mae'r contract hwn yn cynnwys y gofynion a ganlyn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mae'r cemegyn a elwir 2:4:5 T (neu unrhyw sylwedd sy'n ei gynnwys) wedi'i wahardd rhag cael ei ddefnyddio yn holl eiddo'r Awdurdod. ○ Bydd y contractwr yn sicrhau nad yw ei weithredoedd yn cael effaith ar unrhyw lystyfiant na nodwedd amgylcheddol ac mai'r Contractwr ei hun fydd yn talu unrhyw hawliadau am ddifrod. Yr awgrym yw prynu yswiriant priodol. • Bydd yr elfennau hyn yn y contract yn cael eu monitro a'u rheoli'n barhaus trwy gydol y contract 		Contract	Uwch-dîm Arweinyddiaeth Gwasanaethau Dysgu
Rhaglen Ynni Goleuadau Stryd a Lleihau Carbon	2012 - Parhaus	Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo (Adain Eiddo)	<p>Mae'r Cyngor Sir yn gyfrifol am gynnal a chadw 9,801 o oleuadau stryd cyhoeddus ac 844 o arwyddion wedi'u goleuo a'r ynni y maent yn eu defnyddio.</p> <p>Mae'r gwasanaeth wedi ymrwymo i barhau â'r gostyngiad mewn ynni a lleihau'r allyriadau carbon heb achosi newid andwyol i les pobl Ynys Môn.</p>	<p>Uwchraddio llusernau goleuadau stryd i lusernau LED ynni-effeithlon newydd. Mae'r llusernau LED newydd wedi profi i leihau llygredd golau, tresmasu golau, ymyrraeth ar olygfa, goleuo'r awyr wrth hefyd gyfyngu i'r eithaf ar olau llachar. Mae pob un ohonynt wedi gwella statws 'Awyr Dywyll' Ynys Môn.</p> <p>Mae'r Awdurdod wedi derbyn cymorth ariannol trwy arian grant Salix ac mae bellach wedi cwblhau 99% o'r gwaith</p>	Mewnol ac Allanol - Wedi'i reoli gan GSYM ond yn cael ei ddarparu gan Contractwr Cynnal a Chadw Tîm Priffyrdd a Goleuadau Stryd.	Grŵp Tir ac Aседau

				uwchraddio. Mae'r fenter hon eisoes wedi lleihau'r ynni a'r carbon a ddefnyddir 2,247,000kwh a 1,538 tonnelli yn y drefn honno er 2012.		
Rhaglen Moderneiddio Ysgolion yr 21ain Ganrif	Parhaus	Dysgu / Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo (Adain Eiddo)	Wrth adeiladu tair ysgol newydd ym Mand A y rhaglen, gwelwyd ysgolion newydd yn Ysgol Cybi, Caergybi, Ysgol Rhyd y Llan, Llanfaethlu ac Ysgol Santes Dwynwen, Niwbwrch. Bydd yr ysgol olaf ym Mand A yn cychwyn yn ddiweddarach eleni. Ymgynghorir ar gynlluniau ar gyfer Band B ar hyn o bryd a byddir yn canolbwyntio ar ardaloedd Llangefni, Amlwch a Seiriol.	Mae'r tair ysgol wedi cyflawni sgôr Ardderchog BREEAM. Mae'r tair ysgol wedi ymgorffori ynni adnewyddadwy trwy bympiau gwres solar ffotofoltäig a ffynhonnell aer.	Mewnol ac Allanol - Dyluniad wedi'i Reoli ac Arweiniol gan GSYM gyda chymorth Ymgynghoryd d a chontractwr allanol.	Grŵp Moderneiddio Ysgolion

				<p>Adeiladwyd Ysgol Rhyd y Llan o baneli waliau byrnau gwellt carbon isel ac enillodd y wobr Adeiladu Arbenigrwydd am Gynaliadwyedd yng Nghymru a ledled y Deyrnas Unedig.</p> <p>Goleuadau LED wedi'u gosod ledled y safleoedd - yn fewnol ac yn allanol.</p> <p>Systemau Rheoli Busnes wedi'u gosod ar bob adeilad fel bod modd monitro perfformiad adeilad o bell o ran ynni, gwres, awyru, canfod gollyngiadau, canfod namau ac ati.</p> <p>Bydd pob prosiect ysgol newydd yn y dyfodol yn cynnwys pwyntiau gwefru ceir trydan.</p>		
--	--	--	--	---	--	--

<p>Comisiynu Gwasanaethau Gofal.</p>	<p>Parhaus</p>	<p>Gwasanaethau Oedolion</p>	<p>Cynllun y Cyngor 2017 - 2022</p> <p>“Byddwn yn gweithio tuag at Ynys Môn sy'n iach, yn ffynnu ac yn llewyrchus”</p> <p>AMCAN 1</p> <p>Sicrhau fod pobl Ynys Môn yn gallu ffynnu a gwireddu eu potensial tymor hir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cyflwyno gwasanaethau mewn ffordd sy'n canolbwyntio ar y cwsmer ac sy'n gyson â gwerthoedd ac ymddygiadau craidd CSYM <p>Bydd pob cais Tendr yn y dyfodol yn gofyn i ymgeiswyr ddangos eu hymrwymiad i les economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol yr Ynys gyfan.</p> <p>Gofynnir hefyd i dendrau ystyried a dangos tystiolaeth o ddealltwriaeth o gadwyni caffael / cyflenwi moesegol a chaethwasiaeth fodern.</p> <p>Bydd contractau'n nodi ac yn disgwyl yr isod:</p>	<p>Trawsnewid Gofal a Chymorth Cartref.</p> <p>Roedd y broses dendro'n ei gwneud yn ofynnol i ymgeiswyr:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ddangos y gallu i ddarparu gwasanaethau sensitif a phriodol i Ynys Môn gyfan • Ymrwymo i les Economaidd, Cymdeithasol ac Amgylcheddol yr Ynys gyfan. • Dangos nodwedd unigryw'r sefydliad fydd yn ychwanegu gwerth i ddefnyddwyr a chomisiynwyr <p>Symudodd y gwaith ailfodelu ddarparwyr o bob rhan o'r Ynys i froydd bychain. Parodd hyn i staff deithio'n sylweddol lai wrth gynnig gwell canlyniadau i'r unigolion a gefnogwyd.</p> <p>Mae symud i froydd llai hefyd wedi helpu i</p>	<p>Grwpiau mewnol, allanol, gwasanaeth cyhoeddus a chymunedol</p>	<p>??</p>
--------------------------------------	----------------	------------------------------	---	--	---	-----------

		<p><u>Economaidd:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cyflogi Pobl Leol o'r Cymunedau Lleol y maent yn eu gwasanaethu • Talu o leiaf Gyflog Byw • Gwarantu oriau i staff, fel eu bod yn gallu cael morgeisi. • Datblygu staff trwy'r Fframwaith Cymwysterau a Chredyd - cynyddu lefelau sgiliau / cyflogadwyedd yn y dyfodol • Prynu nwyddau yn lleol - arlwy / deunydd ysgrifennu / offer. • Cyflogi unigolion ag Anabledd <p><u>Cymdeithasol:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Creu llyfrgell o wasanaethau / grwpiau / mwynderau lleol yn Ynys Môn • Gwneud y mwyaf o gyfleoedd i Ddefnyddwyr Gwasanaeth gael mynd i'r gymuned • Cefnogi grwpiau / pwyllgorau lleol • Dewis - "Cynnig Gweithredol" - darparu gwasanaeth trwy ddewis iaith y defnyddiwr gwasanaeth. <p><u>Amgylcheddol:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lleihau amser teithio rhwng ymweliadau gofal • Arddangos mentrau fel biniau ailgylchu, paneli solar ac ati. • Cefnogi Defnyddwyr Gwasanaeth i arbed dŵr / nwy / trydan • Cefnogi ailgylchu • Monitro Galwadau Electronig - lleihau'r angen am rotas papur a thafenni amser. 	<p>ddatblygu ac ysgogi'r economi lleol trwy gadw recriwtio yn lleol ac yn gynaliadwy.</p> <p>Mae telerau'r contract yn nodi bod yn rhaid i gyflogwyr dalu o leiaf y cyflog byw cenedlaethol i'w staff ac na ddylid defnyddio contractau Dim Oriau – fel bod modd i'r gweithwyr gael mwy o sicrwydd gyda'u swydd</p>		
--	--	--	---	--	--

			<ul style="list-style-type: none"> • Defnyddio hyfforddiant ar-lein (lle bo hynny'n briodol) / skype ac ati - lleihau teithio i staff. • Gweithio gyda darparwyr tai i sicrhau bod cartrefi wedi'u hinswleiddio, lle bo angen. 			
<p>Rheoli Risg Llifogydd ac Erydiad Arfordirol (FCERM)</p> <p>Rhaglenni Grantiau</p>	Parhaus	<p>Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo</p> <p>(Adain Eiddo)</p>	<p>Mae'r adran yn dilyn Strategaeth Leol Rheoli Risg Llifogydd yr Awdurdod ac yn ymchwilio i ddigwyddiadau llifogydd. Lle bo hynny'n briodol, mae'n gwneud cais i Lywodraeth Cymru am Gymorth Grant i gynnal Astudiaethau a Chynlluniau i addasu i effeithiau Newid Hinsawdd.</p>	<p>Ymhlith y gwaith a gwblhawyd yn flaenorol mae:</p> <p>Morglawdd Biwmares a wal bae Trearddur / amddiffynfeydd arfordirol.</p> <p>Mae'r sefyllfa bresennol fel a ganlyn.</p> <p>Gwaith ar y safle ar hyn o bryd;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lliniaru Llifogydd Biwmares Mae gwaith ar y safle'n parhau a rhagwelir y bydd wedi'i gwblhau yng ngwanwyn 2020. <ul style="list-style-type: none"> • Nant Y Felin, Pentraeth 	<p>Mae tîm llifogydd a thîm Cynnal a Chadw Priffyrdd yn gweithio gyda'i gilydd i gofnodi ac ymchwilio i ddigwyddiadau llifogydd ac mae Cynnal a Chadw Priffyrdd yn gweithredu cynlluniau bychain FCERM gyda chymorth grant.</p> <p>Mae cynlluniau mawr yn cael eu rheoli gan Brosiectau Mawr yn yr Adran Briffyrdd gydag astudiaethau ac achosion busnes yn cael eu cynnal i raddau helaeth gan ymgynghorwyr</p>	<p>Pennaeth Gwasanaeth Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo.</p> <p>A'r Bwrdd Trawsnewid.</p>

				<p>Mae'r gwaith ar y safle'n parhau a rhagwelir y bydd wedi'i gwblhau yn haf 2020.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maes Hafoty, Llansadwrn <p>Mae'r gwaith ar y safle yn parhau a rhagwelir y bydd wedi'i gwblhau ym mis Mawrth 2020.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cynlluniau Graddfa Fechan (gwerth hyd at £100k). Gwaith yn parhau neu i'w gwblhau erbyn mis Mawrth 2020 ☐ Dwyran ☐ Llangristiolus ☐ Rhos yr Aur, Niwbwrch ☐ Bryn Cadnant ☐ Lôn Ravenspoint ☐ Lôn Caergybi, Llanfair ☐ Tŷ'n Pwll, Llangoed ☐ Mill Lane - Biwmares - prynu dyfais glanhau trawstiau sylfaen ymlaen llaw (i'w osod yn y strwythur newydd yn haf 2020) 		
--	--	--	--	--	--	--

				<p>Achosion Busnes Amlinellol wedi'u cwblhau</p> <ul style="list-style-type: none"> • Porthaethwy - Dalgylch Penlon <p>Achos Busnes yn cael ei ystyried gan Lywodraeth Cymru. Os bydd yn llwyddiannus, rhagwelir y bydd y cam dylunio a datblygu'n cymryd o leiaf 12 mis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Llanfairpwll <p>Achos Busnes yn cael ei ystyried gan Lywodraeth Cymru. Os bydd yn llwyddiannus, rhagwelir y bydd y cam dylunio a datblygu'n cymryd o leiaf 12 mis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Y Fali <p>Achos Busnes yn cael ei ystyried gan Lywodraeth Cymru. Os bydd yn llwyddiannus, rhagwelir y bydd y cam dylunio a</p>		
--	--	--	--	--	--	--

				<p>datblygu'n cymryd 6 i 12 mis</p> <p>Achosion Cyfiawnhad Busnes wedi'u cwblhau</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mill Lane, Biwmares <p>Achosion Cyfiawnhad Busnes yn cael eu hystyried gan Lywodraeth Cymru ar gyfer strwythur newydd ym Mill Lane, Biwmares ar gyfer dyfais glanhau trawstiau sylfaen newydd</p> <p>Achosion Busnes Amlinellol yn parhau</p> <ul style="list-style-type: none"> • Caergybi <p>Achos busnes amlinellol yn cael ei baratoi, gan gydweithredu â Dŵr Cymru ar fodelu. Rhagwelir y bydd wedi'i gwblhau yn hydref 2020 ar gyfer ei gyflwyno i Lywodraeth Cymru.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Amlwch <p>Achos busnes amlinellol yn cael ei baratoi, gan gysylltu â Chyfoeth Naturiol Cymru ar agwedd o'r Brif Afon. Rhagwelir y bydd wedi'i gwblhau yn haf</p>		
--	--	--	--	---	--	--

				<p>2020 ar gyfer ei gyflwyno i Lywodraeth Cymru.</p> <p>Cynlluniau Rheoli Risg Arfordirol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Traeth Coch <p>Y cam Dylunio a Datblygu ar fin cychwyn. Disgwyl cyfnod o 12 mis.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brynsiencyn <p>Y cam Dylunio a Datblygu yn parhau. Disgwyl iddo gael ei gwblhau ym mis Mehefin 2020.</p> <ul style="list-style-type: none"> • B5109 - Llanfaes <p>Nid yw'r cynllun hwn wedi llwyddo i gael arian grant, gan nad oes unrhyw gartrefi'n cael eu gwarchod. Mae'n flaenoriaeth i'r Gwasanaeth Priffyrdd, oherwydd bod y ffordd yn fregus ac ar gau'n aml oherwydd llifogydd (y llanw a'r afon). Rydym yn pwysu ar Lywodraeth Cymru i ystyried cynlluniau cyllido lle mae bygythiad i gysylltedd cymunedau ac yn ystyried y gronfa cadernid Newid Hinsawdd</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>a gyhoeddwyd yn ddiweddar fel ffynhonnell ariannu bosibl.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cynlluniau Graddfa Fechan ar gyfer 2020-21. Rydym yn rhagweld, yn fuan, wahoddiad i wneud cais am gynlluniau ar raddfa fechan ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21 a chredwn y bydd y gwahoddiad yn annog ceisiadau gwerth hyd at £200k. Mae rhestr yn cael ei pharatoi gan gynnwys gwaith ym Menllech. <p>Cynllun Rheoli'r Traethlin</p> <p>Mae'r cynllun rheoli'r traethlin yn cyflwyno canllawiau polisi ar warchod yr arfordir o amgylch yr arfordir. Mae'n adlewyrchu newid yn yr hinsawdd ac yn darogan cynnydd yn lefel y môr ac yn nodi'r polisi i'w ddilyn ar rannau unigol o'r arfordir.</p> <p>O amgylch Arfordir Ynys Môn mae gennym 12 lleoliad lle mae'r canllawiau polisi yn newid wrth i amser fynd yn ei flaen, o ddal y llinell i fynd</p>		
--	--	--	--	---	--	--

				yn ôl dan reolaeth ac mewn dau achos, dim ymyrraeth weithredol. Mae angen rhagor o waith er mwyn nodi'r heriau a gyflwynir gan y newidiadau polisi hyn yn yr ardaloedd hyn o Ynys Môn.		
Grant HWB – Trawsnewid TG mewn Addysg	2019-2023	Addysg/TG	Grant Llywodraeth Cymru i drawsnewid TGCh mewn Addysg. Nod y grant yw safoni caledwedd mewn ysgolion i sicrhau bod digon o adnoddau TGCh ar gyfer disgyblion. Mantais weddilliol hyn yw sicrhau y caiff ymarferion caffael eu cysoni. Rhaid i'r holl offer gydymffurfio â safonau amgylcheddol a rhaid i'r pecynnu gydymffurfio â pharamedrau caeth, megis cynnwys cardbord wedi'i ailgylchu, dim pecynnu plastig dros ben ac ati.	Mae rownd gyntaf caffael wedi arwain at gaffael offer rhwydwaith sy'n fwy effeithlon, fydd yn arwain at ostyngiad yn yr ynni a ddefnyddir wrth ei osod. Mae'r ail rownd wedi sefydlu set o safonau y mae ail rownd gaffael yn yn eu defnyddio ar hyn o bryd ar gyfer dyfeisiau defnyddwyr. Yn y pen draw, bydd hyn yn gwneud i ffwrdd â'r offer hyn oedd yn defnyddio mwy o ynni ac, felly, yn gostwng ôl troed TG mewn ysgolion.	Mewnol	Bwrdd Prosiect HWB– Rhys H Hughes (Cadeirydd)

Adran TGCh	Parhaus	TG	Mae'r adran TGCh yn cysoni ei chynlluniau Seilwaith TGCh i sicrhau y caiff yr effaith amgylcheddol ei hasesu wrth ystyried cynlluniau seilwaith. Bydd angen i unrhyw feddalwedd sy'n cael ei rhedeg yn y cwmwl ddangos safonau amgylcheddol ei chronfeydd data. Bydd unrhyw galedwedd a brynir hefyd yn cael ei sgorio yn ôl effeithlonrwydd. Ar hyn o bryd yn gweithio gyda'r adran eiddo trwy'r prosiect Re:Fit i ystyried dewisiadau amgen posibl i oeri'r cronfeydd data.	Mae nifer o weinyddion wedi'u creu o un gweinydd, gan arwain at ddefnyddio llai o ynni. Mae polisïau arbed ynni cyfrifiaduron personol wedi'u ffurfweddu. Mae dyfeisiau defnyddiwr yr awdurdod yn cael eu caffael trwy fframwaith sy'n rhoi sgôr am effeithlonrwydd ynni a math y pecynnu.	Mewnol	Rheolwr Tîm TGCh
Rheoli Gwastraff	Parhaus	Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo	Gwneir ein holl waith ailgylchu ar Ynys Môn oherwydd gofynion strategaeth gwastraff genedlaethol Llywodraeth Cymru, "Tuag at Ddyfodol Diwastraff". Amcan sylfaenol y strategaeth hon yw lleihau effaith carbon. Yn gwyno, mae'r llwybr ailgylchu yr ydym yn ei ddilyn wedi'i gysylltu'n uniongyrchol â helpu'r amgylchedd.		Mewnol / Allanol	
Môn Glân a Gwyrdd	Parhaus	Rheoli Gwastraff	Yn dilyn y cyhoeddiad yn nodi bod Ynys Môn bellach yn Ddiblastig, roedd angen llawer o waith i ennill y statws hwnnw mewn gwirionedd. Arweiniwyd y prosiect cyfan hwn o dan y rhagdybiaeth na fyddai unrhyw gyllid ac mae llawer o waith wedi'i wneud i wella'n fewnol	Statws: Dim nwyddau plastig untro yn rhad ac am ddim i'w defnyddio yn y Primin. Mae trafodaethau wedi'u cynnal a byddir yn rhoi gwybod i adrannau maes o law i beidio â defnyddio nwyddau plastig untro.		

				<p>Tynnwch Boteli Plastig o beiriannau gwerthu - Gwelir cynnydd cyson lle gall ein gwelliant cyntaf arwain at arbediad o 80% yn y gofyn am blastig yn y prif swyddfeydd a 40% ym mhob Canolfan Chwaraeon</p> <p>Contractau Arlwy Ysgol - Cynhaliwyd trafodaethau i roi gwybod i ymgeiswyr am bwysigrwydd hyn. Mae modd gweld gwelliant posibl ond y risg yw y bydd y contract yn costio mwy i'r awdurdod.</p> <p>Parhewch i Fynd i Ysgolion a chynnig ymweliadau safle. Rydym ni, fel y Tîm Rheoli Gwastraff, bellach mewn sefyllfa i allu mynd o amgylch ysgolion a rhoi sgyrsiau i fyfyrwyr ar yr hyn y mae modd, ac nad oes modd, ei ailgylchu a fyddai, yn ei dro, yn cynyddu ailgylchu.</p> <p>Gosod Offer Dŵr yn Niwbwrch ac ar Lwybrau Arfordirol. Mae Alun Owen wedi gwneud gwaith gwych yn sicrhau grant i</p>		
--	--	--	--	---	--	--

				<p>allu ariannu gorsafoedd ail-lenwi mewn cyrchfannau poblogaidd ar yr ynys.</p> <p>Cynllun Terracycle - Mae Siop Ellis yn Llangefni wedi bod yn garedig a chytuno i dderbyn ein gwastraff swyddfa cyhyd â bod popeth yn ei le. Mae pedair menter yr hoffwn inni gymryd rhan ynddynt – Papur am Siocled, Pecynnau Crisp, Pecynnu Bisgedi ac offer Ysgrifennu.</p> <p>Symud i Barc Adfer - Mae gwastraff gweddilliol cartref bellach yn cael ei gludo i Barc Adfer yn hytrach nag i'n darparwr blaenorol, sef Andusia yn Sweden. Mae hynny, ynddo'i hun, yn arbed llawer ar allyriadau'r cludo'n unig.</p>		
--	--	--	--	---	--	--

Strategaeth Rheoli Asedau'r Cyfrif Refeniw Tai	2018-23	Gwasanaethau Tai	<p>Mae gan y Strategaeth chwe amcan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Angen Data Stoc a Buddsoddi • Rheoli Asedau Gweithredol • Cynllunio Buddsoddi • Gwneud y mwyaf o enillion • Fforddiadwyedd a Hyfywedd • Cynllun Cyflenwi 			
Rhaglen Cynnal a Chadw Gynlluniedig	2013 - Parhaus	Gwasanaethau Tai	<p>Yn ystod 2013 cychwynnodd y Gwasanaeth ar gyfnod newydd o Gontractau Cynnal a Chadw Cynlluniedig Traddodiadol ar ôl cwblhau'r Rhaglen Buddsoddi Mewnol yn llwyddiannus a sicrhau cydymffurfiaeth â Safonau Ansawdd Tai Cymru.</p> <p>Sbardun allweddol ar gyfer penderfynu oes angen buddsoddi a blaenoriaethu hynny yw graddfeydd ynni eiddo, a bydd hynny'n parhau.</p> <p>Ymhlith y contractau cynnal a chadw cynlluniedig a ddyfarnwyd ar gyfer 2020/21 mae eiddo nad ydynt ar rwydwaith nwy o'r prif gyflenwad ac, ar hyn o bryd, sydd â sgôr ynni is na thargedau Safonau Ansawdd Tai Cymru.</p>	<p>Lle bynnag y bo hynny'n ymarferol, mae eiddo sydd â waliau solet wedi'u hinswleiddio'n allanol.</p> <p>Er 2013, mae 719 eiddo wedi elwa o gontractau cynnal a chadw cynlluniedig traddodiadol. Yn nodweddiadol, mae contractau'n cynnwys y mesurau arbed ynni a ganlyn:</p> <p>Inswleiddio Waliau Allanol;</p> <p>Inswleiddio Waliau Ceudod o'r newydd;</p> <p>Gosodiadau solar ffotofoltäig;</p> <p>Ffenestri a drysau newydd;</p>	Mewnol	Cynllun Busnes Blyneddol wedi'i gymeradwyo gan y Pwyllgor Gwaith, y Cyngor Llawn a Llywodraeth Cymru

				<p>Mwy o inswleiddio yn y lloffttydd.</p> <p>Yn ystod 2020/21 bydd gwaith yn parhau ar ddau gontract sy'n cynnwys 120 eiddo. Mae gan yr eiddo hyn yn Aberffraw, Rhosneigr, Llangoed a Llanddona swmp o LPG fel prif ffynhonnell tanwydd.</p>		
Newid tanwydd	2012 - 15	Gwasanaethau Tai	<p>Gweithiodd y Gwasanaethau Tai mewn partneriaeth â Chymru a West Utilities a Nwy Prydain er mwyn asesu a fyddai modd ymestyn y rhwydwaith nwy fel prif gyflenwad yn Ynys Môn.</p> <p>O ganlyniad, mae 230 eiddo arall yn elwa o gysylltiadau nwy fel prif gyflenwad.</p>	<p>Ymhlith y rhai nodedig oedd yn elwa ar y cynllun hwn 'roedd pentrefi Llannerch-y-medd a Llanfaes, ynghyd â Stad Tyddyn Mostyn ym Mhorthaethwy.</p> <p>Mae pob eiddo yn elwa ar sgôr ynni uwch a llai o olion traed carbon.</p>	Partneriaid Mewnol ac Allanol	

Insiwleiddio Atigau	2012 - 15	Gwasanaethau Tai	Mewn partneriaeth â Nwy Prydain, cyflwynwyd rhaglen dreigl o osod neu gynyddu dyfnder gwaith inswleiddio atigau er budd y Stoc Dai.	Dros 1300 o osodiadau yn cyfrannu at dargedau effeithlonrwydd ynni ac yn helpu i aelwydydd gael cynhesrwydd y gallant ei fforddio.	Partneriaid Mewnol ac Allanol	
Ynni Adnewyddiadwy	2011 - Parhaus	Gwasanaethau Tai	Mae'r Gwasanaeth Tai yn gosod offer Solar Ffotofoltäig lle bynnag y bo hynny'n ymarferol yn ystod Cynlluniau Cynnal a Chadw Cynlluniedig a chynlluniau Solar Ffotofoltäig annibynnol. Mae cynhyrchu trydan solar ffotofoltäig yn rhad ac am ddim i'r defnyddiwr, fydd yn cynorthwyo i ddileu tlodi tanwydd.	Mae 503 o'r stoc dai yn elwa ar Solar Ffotofoltäig. Mae gan 87 eiddo arall osodiadau Thermol Solar. Yn ystod 2019 gwelodd cynllun solar ffotofoltäig, oedd yn cynnwys 36 eiddo a wasanaethir gan swmp LPG, gynydd ar gyfartaledd o 53 i 73 mewn cyfraddau EPC (tystysgrif Perfformiad Ynni).	Mewnol	
Cydymffurfio â Safonau Ansawdd Tai Cymru	Parhaus	Gwasanaethau Tai	Sgôr SAP o 665 yw targed perfformiad ynni Safon Ansawdd Tai Cymru. Cadarnhaodd arolwg llawn o gyflwr y stoc a gyhoeddwyd yn ystod 2011 mai 63 oedd y sgôr gyfartalog ar gyfer y stoc tai.	Yn ystod 2019/20, mae sgôr ynni (Gweithdrefn Asesu Safonol) dros 1000 o eiddo wedi'i ailasesu i fesur graddfeydd ynni uwch. Mae cyfraddau cyfartalog yr eiddo hyn wedi	Aseswyr Ynni Annibynnol Mewnol ac Allanol	Adroddiadau cyfnodol a ffurflenni ystadegol blynyddol i Lywodraeth Cymru.

			<p>Mae'r targedau a ganlyn ym Mholisi Cydymffurfio'r Gwasanaeth Tai â Safonau Ansawdd Tai Cymru</p> <ul style="list-style-type: none"> • Graddfa EPC ar gyfartaledd o 70 ar draws y stoc gyfan • Bydd gan 90% o'r stoc sgôr o 65 neu'n uwch <p>Mae Cynllun Busnes 30 mlynedd y Gwasanaeth Tai yn fodd i adnewyddu bwyleri gwres canolog bob 15 mlynedd.</p>	<p>cynyddu o 68 ar gyfartaledd i 75</p> <p>Mae perfformiad ynni stoc cyfartalog cyffredinol bellach wedi cyrraedd 70 (Band C)</p>		Y Bwrdd Tai
Caffael	Parhaus	Gwasanaethau Tai	<p>Ymhlith y contractau mawr a gaffaelwyd gan Dai mae Recriwtio a Hyfforddi wedi'u Targedu, Manteision Cymunedol Ehangach a gofynion Cyfleoedd y gadwyn gyflenwi.</p> <p>Ymhlith yr elfennau allweddol mae</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyfforddiant a recriwtio • Cyfleoedd y gadwyn gyflenwi leol • Manteision cymunedol ehangach sy'n gysylltiedig â'r ardal leol • Cwblhau Offeryn Mesur Budd Cymunedol Gwerth Cymru ar ôl cwblhau'r contract <p>Mae'r holl gyfleoedd tendro cyfalaf yn cael eu hysbysebu trwy'r porth gwerthwchigymru.</p> <p>Gweledigaeth y Gwasanaeth Tai yw sicrhau bod contractwyr lleol a chadwyni cyflenwi'n cael pob cyfle i gystadlu am gontractau cyfalaf blynyddol.</p> <p>Bydd dyfarnu contractau i gyflenwyr lleol sy'n defnyddio'r gweithlu lleol yn cyfrannu at leihau</p>	<p>Er 2013, dyfarnwyd 82%o Gontractau Cynnal a Chadw Cynlluniedig Traddodiadol i gontractwyr yng Ngogledd-orllewin Cymru.</p> <p>Mae 59% o'r contractau uchod wedi'u dyfarnu i gontractwyr yn Ynys Môn.</p>	Yn fewnol gyda chontractwyr allanol	Pecynnau Cymorth Gwerth a gyflwynwyd i Lywodraeth Cymru ac a fonitwyd ganddi

			carbon wrth hyrwyddo gwaith creu swyddi a chadw swyddi.			
Adeilad newydd (tai cymdeithasol partneriaid y Cyngor a Landlordiaid Cymdeithasol Rhestredig)	Parhaus	Gwasanaethau Tai	Mae cyrraedd cyfradd uchaf yr EPC yn flaenoriaeth ar gyfer adeiladau newydd	Os yw eiddo yn rhedeg oddi ar ffynhonnell aer rhwydwaith nwy, gosodir pypiau gwres	Yn fewnol yn ogystal â gweithio gyda Landlordiaid Cymdeithasol Rhestredig sy'n bartneriaid	Bwrdd Gwasanaethau Tai

DRAFT

ATODIAD D

**CYNGOR SIR
YNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL**

Gwasanaeth Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo

**Awgrymiadau Ymarfer Gorau i Fynd i'r Afael â
Newid Hinsawdd ac Argymhellion i'w hystyried**

Tachwedd 2020

**Awduron:
Simon J. Franco & Dylan Ll. Jones**

1.0 Pwrpas

- 1.1 Rhoi trosolwg o weithgareddau ymarfer gorau cyfredol y gellid eu mabwysiadu i gyfrannu at fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd yn lleol.
- 1.2 Cynnig argymhellion ar sut y gallai CSYM symud ymlaen wrth gyfrannu at fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd yn dilyn y cyhoeddiad argyfwng hinsawdd ddiweddar.

2.0 Cyd-destun

- 2.1 Mae Cytundeb Paris 2015 wedi sefydlu cynllun ar gyfer datgarboneiddio'r economi fyd-eang.
- 2.2 Llywodraeth y DU oedd yr economi fawr gyntaf i basio cyfraith allyriadau sero-net ym mis Mehefin 2019. Mi fydd y targed newydd yn ei gwneud yn ofynnol i'r DU ddod â'r holl allyriadau nwyon tŷ gwydr i sero-net erbyn 2050, o gymharu â'r targed blaenorol o ostyngiad o 80% o leiaf, o gymharu â lefelau 1990. Argymhellodd y Pwyllgor ar Newid Hinsawdd, sef corff cynghori hinsawdd annibynnol y DU, un o'r targedau mwyaf uchelgeisiol yn y byd, sef y targed sero-net erbyn 2050. Mae sero-net yn golygu y byddai unrhyw allyriadau yn cael eu cydbwysu gan gynlluniau i dynnu swm cyfatebol o nwyon tŷ gwydr o'r atmosffer, megis plannu coed neu ddefnyddio technoleg fel dal a storio carbon.
- 2.3 Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi targed i gyflawni sector cyhoeddus di-garbon net yng Nghymru erbyn 2030. Mae Llywodraeth Cymru a dros hanner yr holl awdurdodau lleol wedi datgan argyfwng hinsawdd hyd yma gyda'r bwriad o weithredu ar newid yn yr hinsawdd yn eu sefydliad a / neu'r ardal leol.
- 2.4 Ym mis Medi 2020, Ddatganodd CSYM argyfwng hinsawdd i sicrhau statws carbon niwtral erbyn 2030.
- 2.5 Mae'r argymhellion a amlinellir yn yr adroddiad hwn yn seiliedig ar wybodaeth a gafwyd o nifer o gynadleddau a gweminarau diweddar fel y crynhoir yn y tabl isod:

Digwyddiad	Dyddiad	Crynodeb o'r cynnwys	
Newid Hinsawdd Cymdeithas Lywodraeth Leol 2020	17-18/09/2020	<ul style="list-style-type: none"> • Buddsoddiadau • Adferiad Gwyrdd • Ymgysylltu • Cyfathrebu • Argyfwng Hinsawdd • Strategaeth/ Arweinyddiaeth	<ul style="list-style-type: none"> • Targedau Sero Net • Blaenoriaethau • Partneriaethau • Metrigau • Teithio / Trafnidiaeth • Caffael
Bord Gron Rithwir ar Argyfwng Hinsawdd	25/09/2020	<ul style="list-style-type: none"> • Cyd-destun Polisi • Gweithredu Hinsawdd ar Gyllidebau	<ul style="list-style-type: none"> • Cefnogi Awdurdodau Lleol • Ymarfer Da Amgylcheddol
Cynhadledd Cysylltiadau Carbon Isel - Datgarboneiddio Gwres a Thrafnidiaeth	30/09/2020	<ul style="list-style-type: none"> • Canolbwyntio ar y mapiau Trafnidiaeth sydd newydd eu cynhyrchu o'r prosiect Gwefru Cerbydau Trydan	<ul style="list-style-type: none"> • Datgarboneiddio Gwres
Cloi i Mewn Ymddygiad Cadarnhaol a Manteision Gweminar Adferiad Gwyrdd	02/10/2020	<ul style="list-style-type: none"> • Cloi i mewn ymddygiadau cadarnhaol a manteision adferiad gwyrdd	

DATGANIADAU ARDAL GOGLEDD-ORLLEWIN CYMRU (CYFOETH NATURIOL CYMRU	16-27/11/2020	<ul style="list-style-type: none"> • Datganiadau Ardal, gadewch inni adolygu ble'r ydym. • Argyfwng hinsawdd a'r amgylchedd. • Ailgysylltu pobl â natur 	<ul style="list-style-type: none"> • Annog economi cynaliadwy. • Ffyrdd o weithio. • Cyfleoedd ar gyfer ecosystemau cydnerth
---	---------------	--	---

3.0 Arwain strategaeth ar yr hinsawdd

3.1 Y cam cyntaf tuag at sicrhau strategaeth hinsawdd gyraeddadwy yw gweledigaeth gadarnhaol ac ymarferol. Amlinellir rhai o'r ystyriaethau allweddol sy'n ofynnol isod:

Parodrydd technegol	A yw'r technolegau / ymddygiadau sydd eu hangen i leihau allyriadau carbon ar gael ac yn barod i'w defnyddio?
Parodrydd polisi	A yw cynlluniau a pholisïau sydd mewn lle yn cefnogi'r gwaith sydd ei angen?
Parodrydd ariannol	A oes cyllid ar gael? A oes opsiynau y gellir buddsoddi ynddynt yn y modelau busnes sy'n barod i'w defnyddio?
Parodrydd cymunedol	A yw'r gymuned ehangach, aelodau'r cyhoedd a busnesau yn cefnogi'r camau sydd eu hangen?
Parodrydd dosbarthu	A yw'r sgiliau a'r cadwyni cyflenwi angenrheidiol yn barod?

3.2 Mae'r siart isod yn crynhoi rhai o'r prif elfennau wrth integreiddio newid yn yr hinsawdd ym mhenderfyniadau'r cyngor:

Datganiad
Argyfwng
Hinsawdd

Llythrennedd /
ymwybyddiaeth
carbon i staff

Cynllun
buddsoddi

Integreiddio'r newid yn yr
hinsawdd i'r holl benderfyniadau.

Adolygiadau ac
adroddiadau
blynyddol

Dylai polisiau newydd gyfrannu at y ddatganiad
argyfwng hinsawdd, gan gynnwys yr holl gynigion
cynllunio mawr.

4.0 Blaenoriaethau lleol wrth ddarparu sero-net

- 4.1 Ni ellir cyrraedd targedau datgarboneiddio ar lefel genedlaethol yn unig ac mae'n bwysig bod awdurdodau lleol yn chwarae rhan ar lefel ranbarthol a lleol.
- 4.2 Mae newid yn yr hinsawdd yn fater trawsbynciol. Mae angen ei ystyried ym mhob gweithgaredd gweithredol a wneir gan yr awdurdod lleol. Mae gan awdurdodau lleol ddylanwad neu reolaeth uniongyrchol o fewn sawl maes sy'n hanfodol wrth gyflawni sero-net. Rhestrir rhai ohonynt isod:

Rheolaeth Uniongyrchol

- Adeiladau
- Teithio

Caffael

- Nwyddau a gwasanaethau

Siapio lle

- Y gallu i reoli datblygiad a thrafnidiaeth

Arddangos

- Arloesi, treialu, arddangos a gwobrwyo ymarfer da

Cyfleu a chyfrannu

- Dod â phobl a sefydliadau at ei gilydd

Ymgysylltu

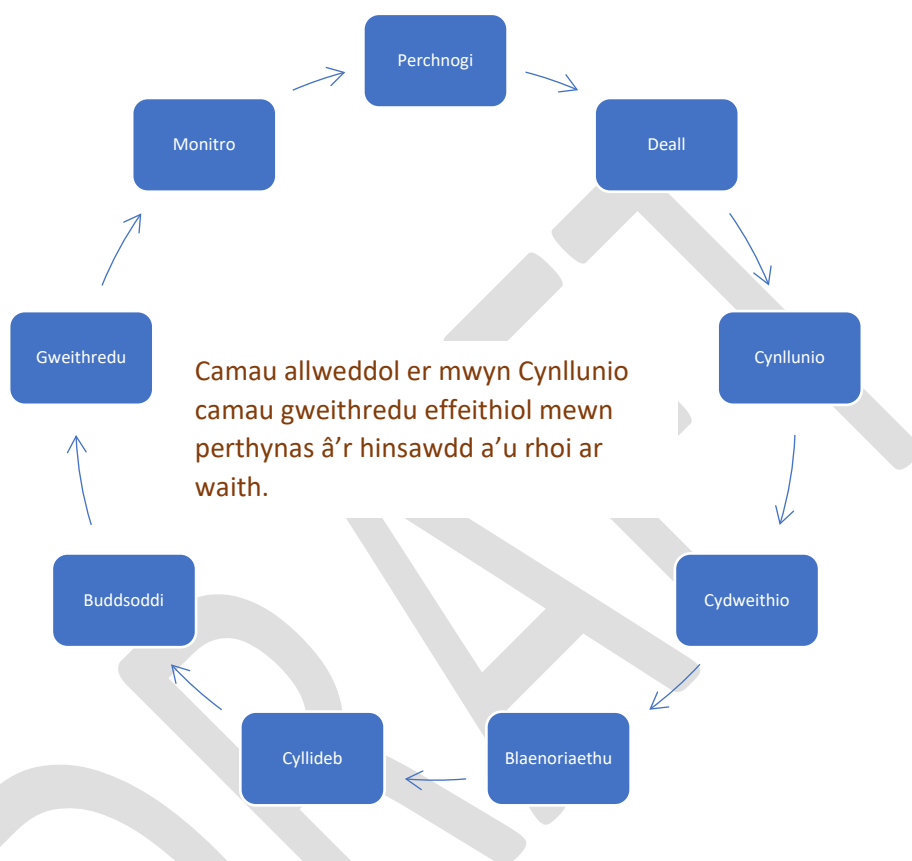
- Trosi targedau hinsawdd byd-eang a chenedlaethol ar gyfer y lefel lleol

5.0 Awgrymiadau i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd

5.1 Mae'r rhan hon o'r adroddiad yn rhoi trosolwg o'r themâu a godwyd fel ymarfer gorau mewn cynadleddau diweddar y dylai CSYM eu hystyried wrth fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd yn lleol.

5.2 Rhoi Cynllun Gweithredu ar Waith

5.2.1 Mae rhai o'r camau sydd eu hangen ar ôl datgan argyfwng hinsawdd fel a ganlyn:

PERCHNOGI	Uwch berchennog i gydlynu gweithredu ar yr hinsawdd ar draws gwasanaethau a swyddogaethau.
DEALL	Asesu achosion allweddol lleol ac effaith newid yn yr hinsawdd i lywio ffocws.
CYNLLUNIO	Gosod targedau, cerrig milltir ac amserlen ar gyfer cyflawni gweithredoedd.
CYDWEITHIO	Ni all yr Awdurdod Lleol wneud yr holl waith sy'n ofynnol ar ei ben ei hun. Mae angen ymgysylltu â busnesau, sefydliadau ac unigolion.
BLAENORIAETHU	Darganfod pa gamau a all gael yr effaith fwyaf.
CYLLIDEB	Costio gweithredoedd a pharatoi cynlluniau busnes.
BUDDSODDI	Sicrhau buddsoddiad
GWEITHREDU	Amlinellu rhaglen weithredu
MONITRO	Casglu data ar ganlyniadau a pherfformiad a'u defnyddio i yrru cynnydd parhaus

5.3 Cludiant Cynaliadwy

- 5.3.1 Mae'r heriau a'r rhwystrau i deithio cynaliadwy yn cynnwys canfyddiad ynghylch diogelwch, gwrthdaro / rhannu rhwydweithiau ffyrdd rhwng gwahanol grwpiau defnyddwyr, gorddibyniaeth ar geir preifat mewn ardaloedd gwledig.
- 5.3.2 Mae yna nifer o gyfleoedd y gellid eu hystyried wrth ddatgarboneiddio'r sector trafndiaeth. Mae'r rhain yn cynnwys: brwdfrydedd ac awydd i feicio a cherdded ers y pandemig Covid-19, Deddf Teithio Llesol 2013 a blaenoriaethau sy'n gysylltiedig â'r Ddeddf fel y'u nodwyd gan Lywodraeth Cymru, sut y gall teithio mwy llesol gyfrannu tuag at Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015.
- 5.3.3 Gallai cyfrannu at fentrau newid yn yr hinsawdd gynnwys: buddsoddi mewn seilwaith i wella'r ddarpariaeth beicio a cherdded, treialon e-feiciau, cerbydau fflyd trydan, manau gwefru cerbydau trydan, cyfleusterau parcio a theithio, unigolion i leihau dibyniaeth ar gar preifat (cymhellion ariannol), ymgysylltu â thrigolion lleol i ddeall rhwystrau pobl mewn perthynas â theithio llesol a cheisio cael dealltwriaeth o'u dyheadau a chreu cynllun trafndiaeth lleol addas i bwrpas.
- 5.3.4 Mae datgarboneiddio'r sector trafndiaeth yn ffactor allweddol wrth fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd. Gellid cyflawni hyn trwy greu cynllun trafndiaeth lleol addas i bwrpas.

5.4 Dylanwadu ar Ymddygiad Dynol

- 5.4.1 Mae newid yn yr hinsawdd yn gofyn am newid ymddygiad. Mae integreiddio gwyddoniaeth ymddygiad dynol yn sylfaenol wrth geisio sicrhau newid o fewn sefydliad ac mae'n hanfodol ar gyfer ymgysylltu â'r cyhoedd. Rhaid i gymdeithas newid y ffordd rydym yn cynhesu ein cartrefi a'n swyddfeydd, yn teithio ac yn defnyddio cynnyrch a gwasanaethau. Mae hyn yn golygu fod angen gweithredu ar lefel unigol ac mae'n gofyn am newid ar lefel gymdeithasol ehangach hefyd.
- 5.4.2 Mae nifer o ddylanwadau ar ymddygiad megis teithio neu effeithlonrwydd ynni yn y cartref. Un o'r rhwystrau mwyaf i newid ymddygiad yw newid arferion dynol. Mae arfer dynol yn arwain at gulni meddyliol lle bydd yr un ymddygiad yn cael ei ailadrodd nes y gellir tarfu ar arfer penodol trwy newid neu ddigwyddiad.
- 5.4.3 Gall addysg a gwybodaeth yn yr ysgol neu'r colegau ddylanwadu ar ymddygiadau'r genhedlaeth nesaf o ran newid yn yr hinsawdd a materion fel ailgylchu a gallant ddylanwadu ar eu rhieni / teuluoedd. Gallai hyn fynd ymhellach trwy gyflwyno newid yn yr hinsawdd fel rhan o gwricwlwm yr ysgol. Fodd bynnag, mae hefyd angen ymyrraeth yn y gweithle ac mae angen ei ddatblygu fel y 'norm gymdeithasol'. Gallai gweithgareddau gynnwys sesiynau hyfforddi ar newid yn yr hinsawdd, ei ymgorffori fel rhan o'r broses gynefino, cyflwyno polisi mewnol ar newid yn yr hinsawdd, a hyrwyddo pencampwyr newid yn yr hinsawdd ym mhob Gwasanaeth i gyflwyno newid ymddygiad e.e. poster / cyngor ar ailgylchu / lleihau'r defnydd o drydan.

5.4.4 Gellir defnyddio'r fframwaith isod er mwyn sicrhau newidiadau mewn ymddygiad:

Hawdd - Mae pobl yn dueddol o gymryd y llwybr o wrthwynebiad lleiaf. Felly gallwch annog ymddygiadau dymunol trwy gael gwared ar fân broblemau neu drafferthion, trwy gyfeirio pobl at y dewis dymunol yn ddiodyn, neu trwy ailgynllunio'r ffordd y mae dewisiadau'n cael eu cyflwyno i wneud yr ymddygiadau dymunol yn haws.

Deniadol - Mae pobl yn fwy tebygol o fabwysiadu ymddygiad pan fydd yn dal ein sylw neu'n cyd-fynd â'n cymhelliant a'n credoau. Gallwch dynnu sylw gyda chiwiau gweledol sy'n arbennig o berthnasol neu amlwg, a siapio cymhelliant trwy bwysleisio'r pethau cadarnhaol a defnyddio cymhellion.

Cymdeithasol - Mae ymddygiad pobl yn cael ei ddylanwadu'n fawr gan yr hyn y mae eraill o'n cwmpas yn ei wneud. Gallwch hyrwyddo gweithredoedd dymunol trwy dynnu sylw at y ffaith bod pobl eraill yn eu mabwysiadu. Gallwch hefyd wneud ymddygiad yn fwy gweladwy yn gyhoeddus, a phwysleisio cyfleoedd i bobl helpu ei gilydd.

Amserol - Mae pobl yn greaduriaid o arfer, felly mae rhoi hwb bach yn fwyaf effeithiol ar adegau o newid ym mywydau pobl. Mae gennym hefyd duedd i bwysleisio'r presennol yn fwy na'r dyfodol. Gallwch harneisio'r tueddiadau hyn trwy amseru ymgyrchoedd yn strategol, tynnu sylw at fuddion uniongyrchol gweithredoedd cynaliadwy, a helpu pobl i gynllunio ymlaen llaw.

5.5 Eiddo

- 5.5.1 Mae nifer o gamau y gall awdurdodau lleol eu cymryd yn cynnwys materion cymdeithasol ac amgylcheddol, rhestrir rhai o'r mesurau pwysicaf isod:
- 5.5.2 Cynnal a chadw adeiladau - Dylid ystyried yr angen i leihau ynni a chyfrannu at ddatgarboneiddio wrth wneud unrhyw waith adeiladu.
- 5.5.3 Datgarboneiddio gwresogi - Dylid rhoi blaenoriaeth i geisio datgarboneiddio gwresogi yn unol â dyheadau Llywodraeth Cymru. Mae hyn yn arbennig o berthnasol i CSYM oherwydd bod nifer sylweddol o safleoedd lle nad oes ganddynt gyflenwad nwy ac felly yn cael eu cynhesu trwy LPG neu olew sy'n fwy carbon-ddwys.
- 5.5.4 Effeithlonrwydd ynni - Dylid gwneud gwaith i wella effeithlonrwydd ynni adeiladau er mwyn cyflawni'r targed a nodir yn y strategaeth rheoli ynni.
- 5.5.5 Bioamrywiaeth - Sicrhau fod camau digonol yn cael eu cymryd i adnewyddu a chynyddu unrhyw fioamrywiaeth a gollir wrth wneud gwaith cynnal a chadw / adeiladu.

5.6 Harneisio ymgysylltiad cyhoeddus a sicrhau partneriaethau

- 5.6.1 Mae'n bwysig peidio â chymryd dealltwriaeth yn ganiataol wrth ymgysylltu â'r cyhoedd. Dangosodd astudiaeth ddiweddar gan Energy catapult UK fod llai na 49% o bobl yn ymwybodol bod ynni a ddefnyddir gartref yn cyfrannu at newid yn yr hinsawdd.

- 5.6.2 Mae pobl yn ei chael hi'n anodd gwneud y cysylltiad rhwng newid yn yr hinsawdd a'u bywydau, er eu bod yn ymwybodol ei fod yn fater byd-eang mawr, maent yn methu â gwneud y cysylltiad ar lefel unigol.
- 5.6.3 Mae'n bwysig felly siarad am bethau sydd o ddiddordeb i'r gynulleidfa arfaethedig, er enghraifft trwy ddangos bod byw a gweithio mewn ffyrdd mwy cyfeillgar i'r amgylchedd, nid yn unig yn lleihau'r defnydd o adnoddau ond hefyd yn arwain at arbedion ariannol i'r unigolion a sefydliadau.
- 5.6.4 Gellir gwneud cynnydd sylweddol trwy fanteisio ar y sefyllfa bresennol "i wthio yn erbyn drysau agored" wrth harneisio ymgysylltiad cyhoeddus a sicrhau partneriaethau. Mae'r gwerthfawrogiad newydd am natur a mannau gwyrdd yn ystod y pandemig COVID-19 er enghraifft, yn rhoi cyfle i ymgysylltu â'r cyhoedd ar faterion amgylcheddol a chymdeithasol ehangach. Mae teithio llesol yn faes arall lle gwelwyd cynnydd sylweddol mewn diddordeb yn ystod y pandemig gyda llawer o bobl yn dewis beicio.

5.7 Cyllid, polisi cyfreithiol a strategol

- 5.7.1 Mae cyllid, polisi cyfreithiol a strategol yn darparu'r sylfaen dechnegol i alluogi'r arweinwyr i gyflawni'r weledigaeth o ymateb i newid yn yr hinsawdd.
- 5.7.2 Y ffordd orau o gyflawni niwtralrwydd carbon yw dysgu trwy wneud. Mae angen i CSYM gael trefn ar ei dŷ ei hun, arwain yr agenda hwnnw, sicrhau bod gweithrediadau yn cyflawni niwtralrwydd carbon cyn gynted â phosibl ac yna ystyried y materion ehangach. Byddai'n fuddiol cael cynghorydd sy'n gyfrifol am weithredu ar yr hinsawdd i arwain ar yr agenda hwn a'i goruchwylio.
- 5.7.3 Mae angen cymryd pob cyfle i herio effeithiau carbon pob penderfyniad a wneir (e.e. Cyllidebau, cynllunio, defnydd tir, rheoleiddio) ac yna sicrhau bod y gymuned ehangach yn ymuno ar y daith hefyd, trwy sicrhau partneriaethau a thrwy ymgysylltu â'r cyhoedd.
- 5.7.4 Gan fod Newid Hinsawdd yn fater datganoledig, argymhellir bod swyddog addas o CSYM yn trafod yn uniongyrchol â Gwasanaeth Ynni LIC unrhyw ffyrddau cyllido sy'n ymwneud â newid yn yr hinsawdd. Deallir o'r cynadleddau nad oes potiau cyllido penodol ar gyfer newid yn yr hinsawdd yn Lloegr, ond yn hytrach, dylai sero-net fod yn rhan o gynigion cyllido'r dyfodol gan y dylai fod yn fater sy'n cael ei integreiddio i brosiectau neu fusnes fel arfer.

5.8 Gyrru'r agenda trwy'r strategaeth gaffael

- 5.8.1 Gall y broses gaffael fod yn rhwystr ac yn gyfle i awdurdodau lleol adeiladu ar werth cymdeithasol. Trwy feini prawf y gadwyn gyflenwi, mae gan awdurdodau lleol ysgogiadau eang ac maent mewn sefyllfa i sicrhau trawsnewid.
- 5.8.2 Yn hanesyddol, bu agweddau gwerth amgylcheddol a chymdeithasol yn ymarfer ticio bocsys i ddangos cydymffurfriad i raddau, ond wrth symud ymlaen mae angen iddynt ffurfio rhan greiddiol o'r broses gwneud penderfyniadau a chynlluniau busnes. Mae matricsau safonol yn her, mae'n bwysig gwybod pa fatricsau i'w blaenoriaethu wrth iddynt ymgorffori gwerth amgylcheddol mewn gweithgareddau gwerth cymdeithasol.

- 5.8.3 Bydd sicrhau strategaeth gaffael gynaliadwy yn galluogi Cyngor Sir Ynys Môn i ddiwallu ei anghenion am nwyddau, gwasanaethau, gwaith a chyfleustodau mewn ffordd sy'n cyflawni gwerth am arian ar sail oes gyfan ac yn cynhyrchu buddion nid yn unig i'r awdurdod, ond i'r gymdeithas hefyd yn ogystal â'r economi a'r amgylchedd.
- 5.8.4 Gellir gweithredu'r camau canlynol fel man cychwyn ar gyfer caffael cynaliadwy:
- Ymrwymo i'r egwyddor a sicrhau ei fod yn ganolog i'r sefydliad
  - Datblygu cynllun caffael cynaliadwy ar gyfer holl bryniannau'r cyngor sy'n annog opsiynau ynni isel a mwy cynaliadwy
  - Hyrwyddo prynu yn lleol lle bo'n bosibl
  - Asesu ôl-troed carbon nwyddau a gwasanaethau sy'n cael eu caffael, er mwyn deall effeithiau caffael a chomisiynu presennol
  - Cynhyrchu cod ymarfer caffael cynaliadwy i'w ddefnyddio ar draws yr awdurdod.
  - Defnyddio costau oes gyfan wrth asesu pob prosiect cyfalaf
  - Trosglwyddo i ynni adnewyddadwy 100% ar gyfer yr adeiladau a'ch gweithrediadau eich hun

6.0 Ôl-troed Carbon yr Awdurdod (Gwaelodlin)

Ar hyn o bryd, mae data carbon o nifer o ffynonellau ar gael er nad yw'n glir pa ffynonellau y dylid eu cynnwys wrth gyfrif cyfanswm holl allyriadau gwaelodlin yr awdurdod. Er enghraifft, Mae'r "offeryn cyfrifo nwyon tŷ gwydr" a gynhyrchir gan gymdeithas Llywodraethau Lleol a phartneriaethau lleol yn nodi y dylid eithrio tai cyngor ac, ar hyn o bryd, mae y tu allan i'r cwmpas. Felly, byddai'n fuddiol cael arweiniad clir a chyson ar hyn fel y gellir ymdrechu'n ddwys i gyfrifo'r allyriadau y mae angen adrodd arnynt.

6.1 Data Allyriadau sydd ar Gael

- Ynni Adeiladu - Gwresogi a Thrydan
- Defnydd dŵr
- Fflyd - Defnydd tanwydd
- Goleuadau Stryd - Defnydd trydan
- Gwastraff adeiladu masnachol
- Gwastraff trefol
- Tai - Ffigur carbon yn seiliedig ar sgôr EPC.

6.2 Data allyriadau y gellid ei gael yn gymharol hawdd

- Cymudo staff
- Teithio busnes

6.3 Data allyriadau nad oes modd eu mesur ar hyn o bryd

- Caffael - Amcangyfrifir ei fod oddeutu 50% o allyriadau'r awdurdod
- Defnydd tir
- Asedau ar brydles

7.0 Argymhellion

1. Datblygu Cynllun Gweithredu gyda gweithgareddau i gynnwys rhai o'r mesurau realistig a amlinellir yn yr adroddiad hwn - mae angen i weithgareddau ystyried y canlynol; Penodol, Mesuradwy, Cyraeddadwy, Realistig, Amserol, Gwerthuso, Adolygu).
2. Cael trefn ar eich "tŷ" eich hun yn gyntaf (Trefniadau / ymyriadau mewnol) i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd
3. Llywodraethu - holl benderfyniadau'r Cyngor i gadw at y Cynllun Gweithredu / Gweledigaeth Newid Hinsawdd
4. Ymgysylltu ac ymgynghori â'r cyhoedd i reoli disgwyliadau ac i ddeall dyheadau
5. Addysgu a darparu gwybodaeth am newid yn yr hinsawdd mewn ysgolion a chymhwyso egwyddorion tebyg o fewn yr awdurdod lleol i hyrwyddo newid ymddygiad mewn perthynas â newid yn yr hinsawdd (e.e. Hyrwyddwyr Newid Hinsawdd, hyfforddiant gorfodol Newid Hinsawdd, a chymhellion ariannol ar gyfer beicio / cerdded i'r gwaith). Mae newid ymddygiad yn sylfaenol wrth ddelio â newid yn yr hinsawdd.
6. Sicrhewch fod pob cais am gyllid allanol yn cynnwys y thema drawsbynciol sero-net / newid yn yr hinsawdd gan fod hyn yn ffactor allweddol wrth wneud penderfyniadau cyllido. Dylid integreiddio Newid Hinsawdd i unrhyw geisiadau cyllido yn y dyfodol.
7. Ymgorffori matricesau amgylcheddol a chymdeithasol perthnasol yn y broses gaffael fel y rhoddir yr un ystyriaeth iddynt â materion ariannol.